

ARKKITEHTITOIMISTO M JA M JAATINEN OY HAAPANATIE 32 B 90150 OULU 15 PUHELIN 981 - 33 52 14	PERSPEKTIIVIT POHJAPIIRROKSET LEIKKAUKSET JULKISIVUT 20.3.1980	1: 200 1: 200 1: 200	OULUN PÄÄKIRJASTO
--	--	----------------------------	------------------------------

OULUN PÄÄKIRJASTON RAKENNUSHISTORIASELVITYS

Oulussa 5.10.2012 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius

Sisältö

Tehtävä	4
Yleistiedot: Sijainti, asemakaavamääräykset, museoviraston luettelo	5
Historiaa, kaavoitus, torinranta	6
<i>Torinranta 1960-luvulla</i>	6
<i>Monumentaalikeskuskilpailu Oulussa</i>	7
Lähtötilanne	7
Kilpailun tavoite	7
Kilpailun tulos	9
<i>Monumentaalikeskuksen rakentuminen; teatteri, Hotelli Vaakuna, muut suunnitelmat</i>	11
Kirjaston historia	13
<i>Kirjastotoimi Oulussa</i>	13
Rakennushanke	15
<i>Kirjaston sijoittuminen kaupunkiin</i>	15
<i>Suunnittelijat</i>	16
<i>Suunnitteluvaihe</i>	17
<i>Rakennusvaihe</i>	19
Urakoitsijat	21
Valmis kirjastorakennus	24
<i>Arkkitehtuuri</i>	24
Marjatta ja Martti Jaatinen	26

	3
<i>Tilajärjestelyt</i>	32
<i>Sisustus</i>	36
<i>Taideteokset</i>	38
Kirjasto tänään	39
<i>Elävä kirjasto</i>	39
<i>Tähänastiset muutokset</i>	39
<i>Tulevaisuus</i>	40
Yhteenveto	41
Lähdeluettelo	46
<i>Kirjallisuus</i>	46
<i>Internet</i>	47
<i>Lehdet</i>	47
<i>Haastattelut</i>	47
Arkistot	48

Tehtävä

Oulun kaupungin Tilakeskuksen toimeksiannosta suoritettussa rakennushistoriaselvityksessä tarkastellaan Oulun kaupungin pääkirjastorakennusta.

Rakennushistoriaselvityksen tarkoituksena on koota tietoa 30 -vuotiaan rakennuksen arkkitehtuurista suunnitteilla olevien kunnostustoimenpiteiden pohjaksi.

Rakennushistoriaselvitykseen on koottu tietoa alueen kaavoituksesta, kirjastotoimen historiasta Oulussa, pääkirjaston suunnittelu- ja rakennusvaiheista sekä siihen tehdyistä muutoksista.

Kirjastorakennus on oleellinen osa Ouluun suunniteltua monumentaalikeskusta. Tästä syystä selvitykseen on liitetty historiatietoja monumentaalikeskuksen rakentumisesta.

Selvitystä varten on haastateltu suunnittelutyössä mukana olleita henkilöitä, kerätty kuvallista ja kirjallista aineistoa arkistoista sekä tehty havaintoja rakennuksessa.

Kuva 1 Kirjaston pääty ja saaren ranta

Yleistiedot: Sijainti, asemakaavamääräykset, museoviraston luettelo

Oulun kaupungin pääkirjasto sijaitsee Vänmanninsaarella osoitteessa Kaarlenväylä 3, (PL 15,) 90100 Oulu, I kaupunginosassa, korttelissa 38, tontilla 3. Saarella on voimassa asemakaava 564-1727 jossa pääkirjaston tontille on osoitettu kaavamerkinnällä YY kulttuuritoimintaa palvelevien rakennusten korttelialue.

Rakennus on valmistunut 1981 ja sen on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Martti ja Marjatta Jaatinen.

Rakennuksen tilavuus	30.800m ³
Kokonaiskerrosala	7.7374m ²
Hyötyala	5.552m ²

Oulun rantakorttelien julkinen kaupunkitila on mainittu museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY) –luettelossa:

*Oulun rantakorttelien julkinen kaupunkitila. "...Toriaukion edustalla, suorakaiteisella saarella, ovat kaupunginteatteri ja –kirjasto sekä toriaukion pohjoislaidalla suurhotelli, jotka ovat toteutuneita osia arkkitehtien Marjatta ja Martti Jaatisten laatimasta 1960-luvun monumentaalikeskussommitelmasta. Jaatisten Vänmanninsaarelle suunnittelemat teatteri vuodelta 1972 ja kirjasto vuodelta 1981 ovat niukkaa modernia betoniarkkitehtuuria."*¹

¹ Museovirasto, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY

Historiaa, kaavoitus, torinranta

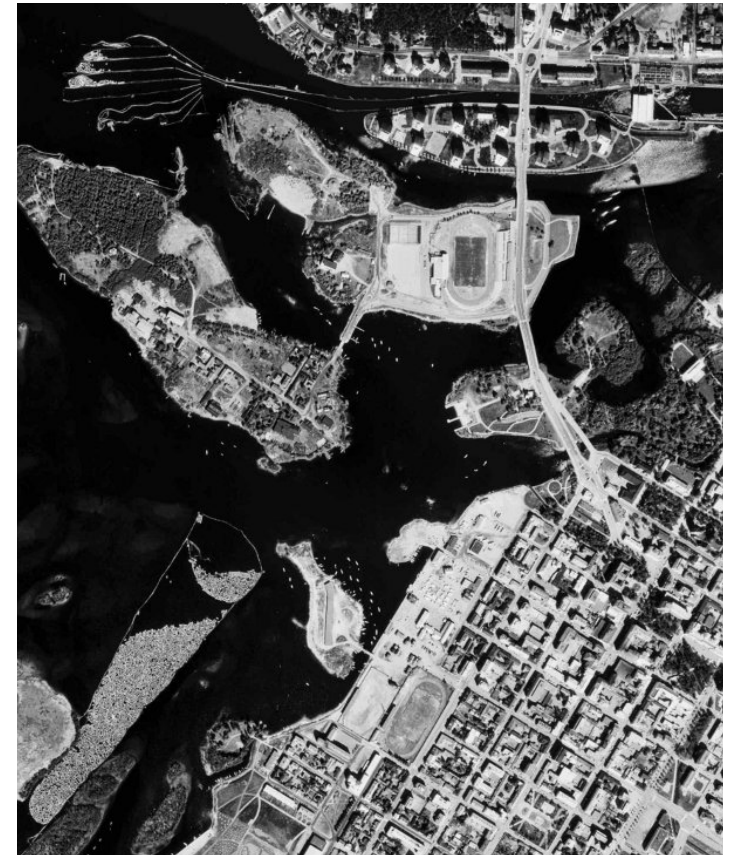
Torinranta 1960-luvulla

Torialueella oli 1960-luvun alussa voimassa 1947 vahvistettu arkkitehtien Meurmann ja Ervi laatima keskeisten alueiden asemakaavan muutos. Vuodelta 1949 löytyy pieni asemakaavamuutos jossa satama-allas on osoitettu poistettavaksi ja silloisella paikallaan sijainneen Bergbomin makasiinin kohdalla ollut autohuoltorakennus –merkintä on siirretty lähemmäs rantaa sataman täyttöalueelle. Heikolanniemelle on varattu yleisten rakennusten rakennusala ajatuksena sijoittaa sinne kaupungintalo.

Verrattaessa ilmakuvia vuosilta 1947 ja 1965 erottuu maannousemisen nopea tahti; torinrannan rantaviiva alkaa suoristua satama-aitaiden täytyessä ja Vänmanninsaari alkaa saada kokoa. Matalikot alkavat nousta pinnalle. Kuvista on nähtävissä että vesialueet ovat olleet aktiivisessa hyötykäytössä, rannoilla on veneitä ja suistoalueella tukkilauttoja.

1960-luvulle tultaessa torinrannassa sijaitsi kauppahallin ja elintarvikelaboratorion lisäksi linja-autoasema, kuorma-autojen tilauskeskus, kaksi huoltoasema ja varastoja. Rantakadun suuntaisesti kulki voimalinja Merikosken voimalaitokselta Oulu Oy:lle. Linja-autoasema oli suunnitteilla siirtää Taka-Lyötylle muuttuvien liikennejärjestelyjen myötä. Suola-aittojen alue oli asemakaavalla vahvistettu ulkoilmamuseoalueeksi.² Nykyisellään käsitettävä torinranta ja autoranta oli vilkas linja-autoliikenteen, huoltoasemien, torikaupan ja sähköjohtojen värittävä rosoinen maisema.

Yhteiskunnassa tapahtuva sodanjälkeinen rakennemuutos sekä alueliitokset alkoivat kasvattaa kaupunkeja. 1940 Oulussa oli 28.000 asukasta, 1960 asukkaita oli 53.000 ja ennuste vuodelle 1980 67.000.³

Kuva 2 Ilmakuva Oulusta 1965

² Oulun monumenttaalikeskusten suunnittelukilpailun ohjelma 15.7.1962

Turo Manninen, *Oulun kaupungin historiaa 1945-1990*, s.51,

³ Turo Manninen, *Oulun kaupungin historiaa 1945-1990*, s.30

Monumentaalikeskuskilpailu Oulussa

Lähtötilanne

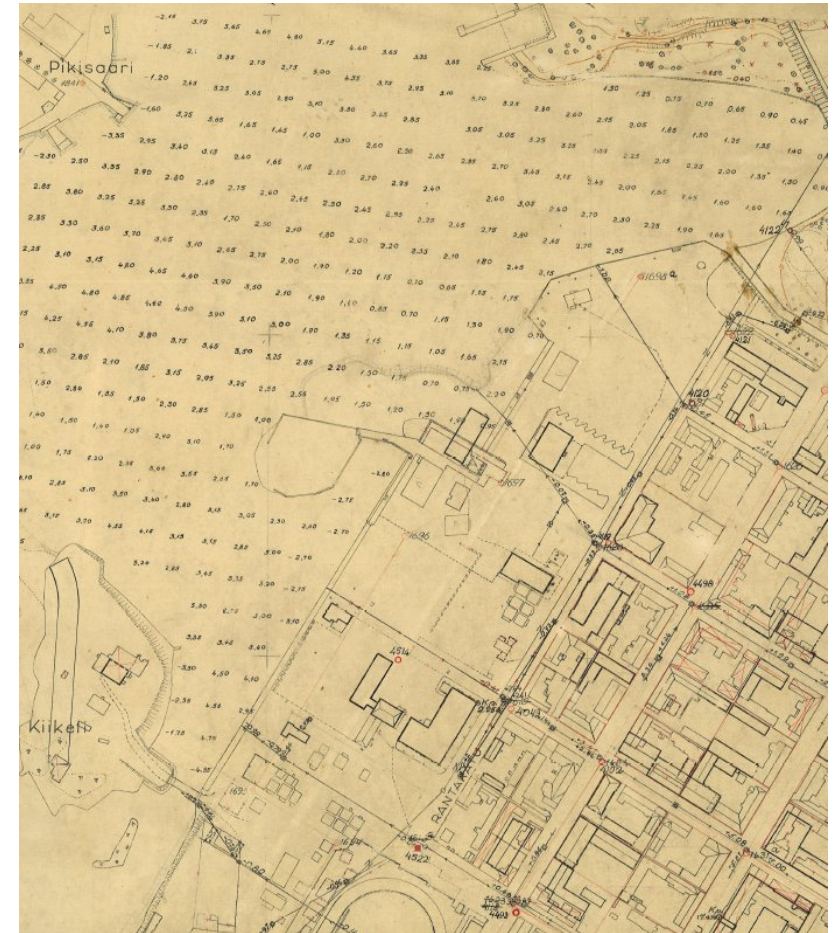
Kaupungistuminen oli Suomessa voimakasta. Oulussa kaupunki eli voimakasta kasvukautta. Rakennemuutos ja autoistuminen aiheutti kaupungistumisen myötä tarpeen saada kaupunkien keskustat merkityksellisimmiksi ja liikenteellisesti toimivammiksi. Kaupunkien keskustoista oli Suomessa käyty ja tultiin käymään suunnittelukilpailuja mm. Rovaniemi (aloitettiin 1961) ja Seinäjoki (kilpailu 1958), Espoon kansainvälinen keskustakilpailu 1966, Valkeakosken kaupungin hallinto- ja kulttuurikeskuksen suunnittelukilpailu 1966, Helsinki/Töölönlahti -suunnitelmat 1971. Oulussa oli Alvar Aalto suunnitellut Koskikeskustan asemakaavan ja suunnitelmat olivat osittain jo toteutuneet alkaen Merikosken voimalaitoksen ja Toivoniemen rakentamisella.

Torinseudun ranta-alueen sekava tila kiinnitti yleiskaava-arkkitehti Irma Mikkolan huomion. Hän laati 1962 kaupungin hallinto- ja kulttuurikeskuksen järjestelykaavion ja ehdotuksen asemakaavan muutoksesta. Esityksessä todettiin että ”kaupunkisuunnittelun ajankohtaisia kysymyksiä on Asemakaavalautakunnan ja kaupungin johdon tutustuttua Irma Mikkolan suunnitelmaan Oulun kaupunki julisti 1962 hallinto- ja kulttuurikeskuksensa yleisen suunnittelukilpailun.

Kilpailun tavoite

Oulun hallinto- ja kulttuurikeskuksen yleisen suunnittelukilpailun kilpailuohjelman mukaan kilpailun keskustojen muodostaminen siten että kaupungin hallinto- ja kulttuurirakennukset pyritään keskittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Oulun on merenrantakaupunki ja keskustan sijoittaminen veden äärelle vastaa kaupungin luonnetta.” Lisäksi todetaan että kaupungin kasvu lisää yleisten rakennusten tarvetta ja että alueen asemakaavallinen muotoilu edellyttää yksityiskohtaisempaa tutkimusta ja parhaiten se voitaisiin selvittää yleisen kilpailun avulla.⁴

tarkoituksena oli aikaansaada Ouluun läänin pääkaupungin arvoa vastaava hallinto- ja kulttuurikeskuksen suunnitelma Oulujoen suiston muodostaman vesi- ja viheralueen äärelle sekä siihen liittyvien lähialueiden käyttömahdollisuuksien kaavamainen asemakaavallinen

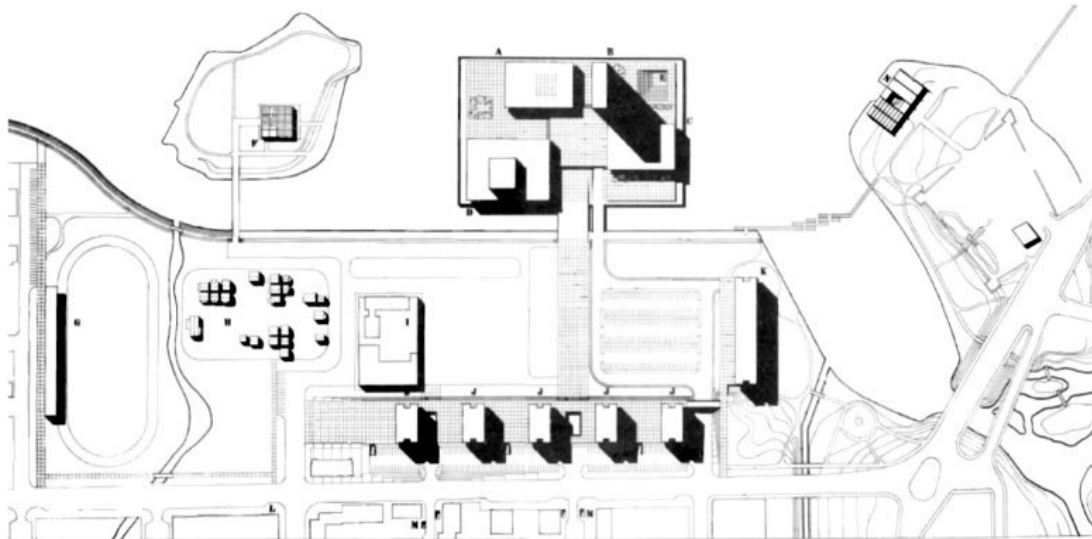
Kuva 3 Kantakartta 1960

⁴ OKA asemakaavalautakunnanesityslista ja pöytäkirja 3.2.1962

selvitys. Tehtävänä oli ensi kädessä kaupungintalon, teatteritalon ja konserttitalon muodostaman ryhmän kokonaisratkaisun luominen. Rakennuksista ensimmäisenä tultaisiin toteuttamaan teatteritalo.

Kilpailualue määriteltiin kaksiosaiseksi (alueet A ja B) joista osa A muodosti varsinaisen kilpailualueen. Tähän kuului kaupungin länsiranta ja Linnasaari Aleksanterinkadun ja siltojen muodostaessa alueen itärajan. Kilpailuohjelmassa määriteltiin hallinto- ja kulttuurikeskuksen sijoituspaikaksi liikekeskukseen välittömästi liittyvä ranta-alue, johon laskee kaupungin halki virtaava Kaupunginoja. Teatteri- ja valtion virastotalo tuli sijoittaa siten että ne voidaan rakentaa ennen voimajohdon, linja-autoaseman ja autohuoltoasemien poissiirtymistä.

Säilytettäväksi piti jättää kauppahalli ja elintarvikelaboratorion rakennus. Tori tulisi pysymään paikoillaan kauppahallin pohjoispuolella ja sen äärelle oli varattava 100m laituritilaa kalastajain veneitä ja moottoreita varten. Suola-aittojen alue oli kaavalla vahvistettu ulkoilmamuseoksi. Ohjelmassa toivottiin että alueelle muodostuisi juhla-aukio ja koska keskustassa oli pulaa pysäköintipaikoista, katsottiin pysäköintialueen runsas mitoitus suunnitelmalle eduksi.⁵

Kuva 4 Monumentaalikilpailun voittanut ehdotus "Saari"

⁵ Oulun monumenttaalikeskusten suunnittelukilpailun ohjelma 15.7.1962

Kilpailun tulos

Kilpailuun jätettiin 26 ehdotusta. Palkintolautakuntaan kuuluivat kaupunginjohtaja Arvo Heino, apulaiskaupunginjohtaja Pentti Huttunen, kaupunginhallituksen jäsenet Kauko Hjerppe, Olavi Hulkko ja Erkki Koiso-Kanttila sekä SAFA:n valitsemina arkkitehdit Aarne Ervi ja Toivo Korhonen. Sihteerinä toimi Irma Mikkola. Lautakunta piti kilpailun tulosta erittäin onnistuneena ja että ”kilpailijat olivat vaivojaan säästämättä ja yleensä asiaan perehtyneesti antaneet monipuolisen kuvan niistä suurenmoisista mahdollisuuksista, jotka Oulun uudella monumentaalikeskuksella on muotoutua arvokkaaksi läänin pääkaupungin hallinto- ja kulttuurisydämeiksi.” Kilpailun voittajaksi valikoitui ehdotus nimimerkillä ”Saari” tekijöinään arkkitehdit Marjatta ja Martti Jaatinen avustajinaan Ark. Ruedi von Wartburg ja Ark yo Paavo Perkkiö.⁶

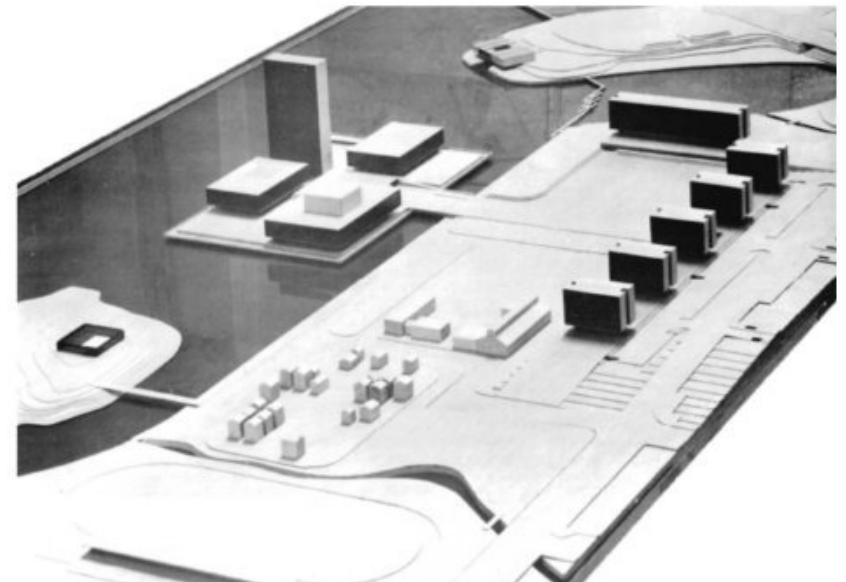
Ehdotuksen idea on siirtää monumentaalikeskus torin ulkopuolelle Vänmannin saaren kohdalle omaksi veden ympäröimäksi rakennusryhmäkseen. Tälle saarelle oli sommiteltu teatteri, kaupungintalo ja konserttisali ja huipentumana virastotorni Pakkahuoneen päätteensä. Suorakulmaisen saaren kontrastina on vapaamuotoiset suiston rannat. Linnasaari on rauhoitettu ja sen rannalle sijoittuu taidemuseo. Kilpailualueeseen kuuluneet Rantakadun korttelit on purettu ja tilalle on ehdotettu pistetaloina hallinto- ja kulttuurirakennuksia sekä paikoitusalueita. Näiden rakennusten välistä aukeaisi näkymä kohti monumentaalikeskustaa ja samalla ne toimisivat taustana monumentaalikeskukselle. Paikoitustilat ja kauppatori sijaitsevat Rantakadun ja meren väliin puistoalueiden kehystäessä alueita. Hallinto- ja teatterirakennusten väliin jäävä tila muodostaa kilpailuohjelmassa vaaditun juhla-aukion. Ympäröivien saarten rantaviivat on pidetty vapaamuotoisina ja istutettuina jotta ”...perinteiseen ruutuasemakaavaan liittyvälle ja sen suorakulmaista muotoa toistavalle monumentaalikeskussuunnitelmalle saadaan riittävä kontrasti: julkisten rakennusten ryhmä muodostaa kaupungille sen huipentuman.”⁷ Kokonaisperiaatteena oli Oululle ominaisen klassillisen ruutuasemakaavatyylin säilyttäminen jossa ”tekosaari” on tarkoitettu liitettäväksi samanhenkisenä kompositiona kaupunkiin. Suunnitelman päämääränä on ollut kivisaari, jota

⁶ Oulun monumentaalikeskuksen suunnittelukilpailun pöytäkirja 25.1.1963

⁷ Arkkitehti –lehti 3-4/1967

kaikkialta ympäröivät viheralueet ja meri.⁸ Lehtihaastattelussa Martti Jaatinen kertoo lehtihaastattelussa 2002 suunnitteluajatuksensa. *”Alussa oli epämääräinen saari. Siitä tehtiin neliskulmainen ja muurin ympäröimä. Idea syntyi siitä mikä on Oululle tyypillistä. Tyypillistä oli puhtasoppisuus, nelikulmaisuus, vaaleus, säännöllisyys. Rakennukset ovat sidottuja. Ajattelin että teen siitä sellaisen.”*⁹

Kilpailuehdotusta pidettiin aikanaan arkkitehtien keskuudessa sievistelemättömänä ja vakuuttavana, komeana projektina. Arkkitehti Otto-I. Meurmann toteaa Kaltioon 1963 Kaltioon kirjoittamassaan artikkelissa ”Oulun ranta-alue” että Oulun ranta-alue oli jätetty heitteille eikä sen asemakaavallisia mahdollisuuksia oltu kyllin oivallettu. Hän kuvailee Jaatisten laatimaa ratkaisua omaperäiseksi tuoden uudenlaisen ranta-alueen suunnittelun asemakaavoihimme. Omalle saarelleen koottu sommiteltu saari rakennuksineen muodostaisi ”kristallin” Oulun merenrantamaisemassa ollen uusi Oulun linna, nykyaikaisen yhteiskuntahengen symboli. Meurmann toivoo työtä jatkettavan valmiiksi asti: ”Silloin on nykypolvi suorittanut palveluksen kotikaupungilleen ja luonut näkyvän muistomerkin vanhan Oulun nuortumisesta ja heräämisestä uuteen voimakkaaseen elinkauteen. Oulu elää!”¹⁰

Kuva 5 Kilpailuehdotuksen pienoismalli

⁸ Kaleva 26.3.1965

⁹ Suomenmaa 21.3.2002

¹⁰ Kaltio 3/1963

Monumentaalikeskuksen rakentuminen; teatteri, Hotelli Vaakuna, muut suunnitelmat

Monumentaalikeskustan rakentuminen alkoi Arkkitehtitoimisto Marjatta ja Martti Jaatinen Oy:ssä asemakaavan laadinnalla. Toteutuksessa mukana olivat Juhani Pallasmaa, Jan Söderlund, Pekka Niemeläinen ja Timo Alho. Monumentaalikeskusta esiteltiin Arkkitehti – lehdessä 1967.¹¹ Asemakaava vahvistui 1967. Ranta-alue alkoi muuttua; voimalinja ja Vänmanninsaaren edustalla olevat makasiinit siirrettiin muualle.

Projekti jatkui kaupunginteatterin suunnittelulla. Jaatisten suunnittelema teatterirakennus valmistui 1972. Toteutuksen yhteydessä toteutettiin Vänmanninsaaresta neljäsosa kun saarta täytettiin ja rakennettiin teatterin kaakkois- ja lounaisrantojen reunat. Seuraavaksi toteutui hotellirakennus (ark. Lehtinen) virastotalon sijaan Heikolanniemelle kahdessa vaiheessa vuosina 1973 ja 1979.¹²

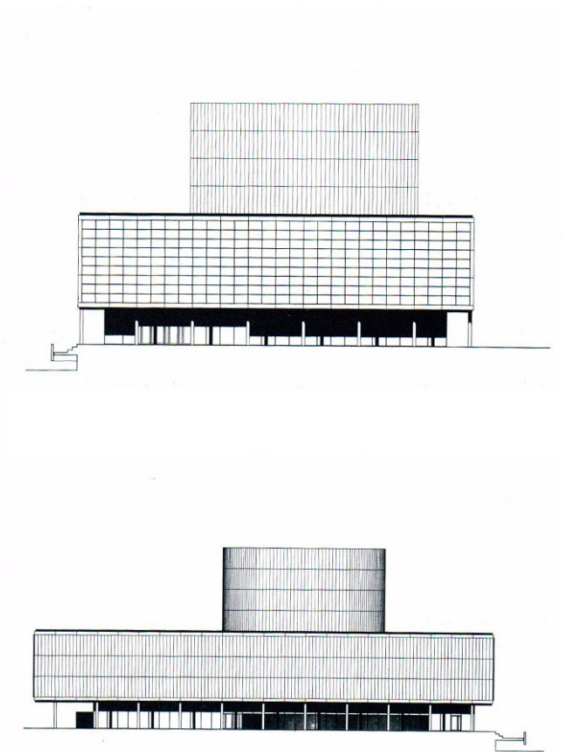
Teatterin valmistuttua Jaatisten arkkitehtitoimistossa monumentaalikeskuksen suunnittelu oli edelleen vireillä. Kaupungintalon ja virastotorin sekä taidemuseon (Linnasaaren) luonnossuunnitelmat olivat pitkällä. Toimistossa laadittiin asemakaavan tarkistussuunnitelma 1975 jossa monumentaalikeskusta nimettiin Meritullin taide- ja hallinnolliseksi keskustaksi. Tässä suunnitelmassa tutkittiin kirjaston sijoittamista konserttitalon paikalle. Lisäksi Rantakadun kortteleiden säilyttäminen sisällytettiin ehdotukseen. 1975 virastotalon rakennuttajatoimikunnassa esitettiin että kaupungintalo jatkaisi toimintaansa nykyisessä rakennuksessaan.¹³ Kaupungintalon peruskorjaus suoritettiin vuosina 1978-1981. Virastotalon rakentamista lykättiin.

Kirjastorakennus nousi 1982 konserttitalon tilalle teatteritalon pariaksi, nyt uuden nimen saaneeseen Meritullin taide- ja hallinnolliseen keskukseen. Rantakadun rakennusten säilyttäminen oli noussut puheenaiheeksi ja erinäisten vaiheiden jälkeen kortteille saatiin suojelumerkintä.

¹¹ Arkkitehti –lehti 3-4/1967

¹² Turo Manninen, *Oulun kaupungin historia VI 1945-1990*, s. 54

¹³ Virastotalon rakennuttajatoimikunnan pöytäkirja 18.2.1975

Kuva 6 Teatterirakennus

Meritullin alueesta julistettiin arkkitehtikilpailu 1993 ja torinrannan alueen muutostöiden myötä rakennettiin Kaarlenväylän silta Vänmanninsaarelle johtavan kannaksen sijaan. Vänmanninsaari yhdistettiin Pikisaareen kävelysillalla. Vuonna 2004 valmistui teatterin laajennus.

Monumentaalikeskussuunnitelma alkoi jo aikaisessa vaiheessa herättää arvostelua ja keskustelua. Arvostelua herätti mm. suunnitelman suuri mittakaava ja aktiviteettien puuttuminen virastoympäristössä. Rantakadun korttelien kohtalo alkoi mietityttää. Vanhan rakennuskannan säilyttäminen alettiin kokea arvokkaaksi.

Aika ajoin tornin rakentaminen nousee puheenaiheeksi. Onkin sanottu että jo keskustelu monumentaalikeskukseen sijoitettavasta tornista on osa oululaista kulttuurihistoriaa.

Kirjaston historia

Kirjastotoimi Oulussa

Oulun kunnallinen kirjastolaitos, Kansankirjasto ja lukusali aloitti toimintansa vuoden 1877 alussa Heinätorin kansakoululla. Vuonna 1899 kirjastolle vuokrattiin tilavampi huoneisto keskemältä kaupunkia, seppä Jokelan talosta nykyisen Isokadun ja Saaristonkadun kulmasta. 1910 Hemming Åströmin perikunta lahjoitti Ainolan puisen jugendhuvilan kirjaston ja museon käyttöön. 1914 kirjasto nimettiin Oulun kaupunginkirjastoksi. Piparkakku-Ainolaksi kutsuttu rakennus paloi 1929.

Palaneen talon paikalle rakennettiin arkkitehti Oiva Kallion suunnittelema maakuntatalo. Tässä 1933 käyttöön vihityssä puiston ympäröimässä rakennuksessa sijaitsivat tilat kirjastolle, museolle sekä maakunta-arkistolle.¹⁴

Kaupungin kasvaessa kirjaston tilat alkoivat pian käydä ahtaiksi ja epätarkoituksenmukaisiksi.

Kirjastolaki uusittiin 1961 ja sen ansiosta perustettiin 1960-luvulla ensimmäiset maakuntakirjastot, rakennettiin sivukirjastoja, kirjojen määrä kasvoi ja kirjaston henkilökuntaa tarvittiin lisää. Kirjastoja perustettiin sairaaloihin ja laitoksiin, kaduilla ja teillä alkoi kulkea kirjastoautoja. 1.3.1973 Valtioneuvosto myönsi Oululle maakuntakirjasto-oikeudet. Ehtona oli tilojen järjestäminen maakunta-kirjastolle. (Kirja Heinätorilta Kaarlenväylälle)

Pääkirjaston toiminnot olivat hajasijoitettuna eri toimipisteisiin. Vuonna 1978 Ainolassa sijaitsivat aikuisten lainausosasto, käsikirjasto, maakuntakirjasto, kirjaston hallinto, keskitetty kirjallisuuden hankinta ja luettelointi, sekä osa kirjavarastoa. Lasten- ja nuortenosasto toimi vuokrahuoneistossa Linnankatu 5:ssä. Kirjavarastoja oli sijoitettu kahden kerrostalon kellareihin vuokratiloihin. Kirjastoauton varasto- ja työtilat oli sijoitettu Toppilan seurantalolle.

¹⁴ Kaija Salmi, Heinätorilta Kaarlenväylälle. Oulun kaupunginkirjaston vaiheita 110 vuoden aikana internet –sivut <http://oulu.ouka.fi/kirjasto/historia/index.html>

Musiikkikirjastotoimintaa oli vain Karjasillan sivukirjastossa. Lehtisalille ei ollut tilaa ja kirjojen muovittaminen oli siirretty Tuiran kirjansitomoon. Toiminnot tarvitsivat keskittämistä.¹⁵

Kuva 7 Uutta ja vanhaa, Ainolan kalusteita pääkirjastolla

¹⁵ Benita Pasanen ja Seppo Kanninen, muistio 20.2.1981

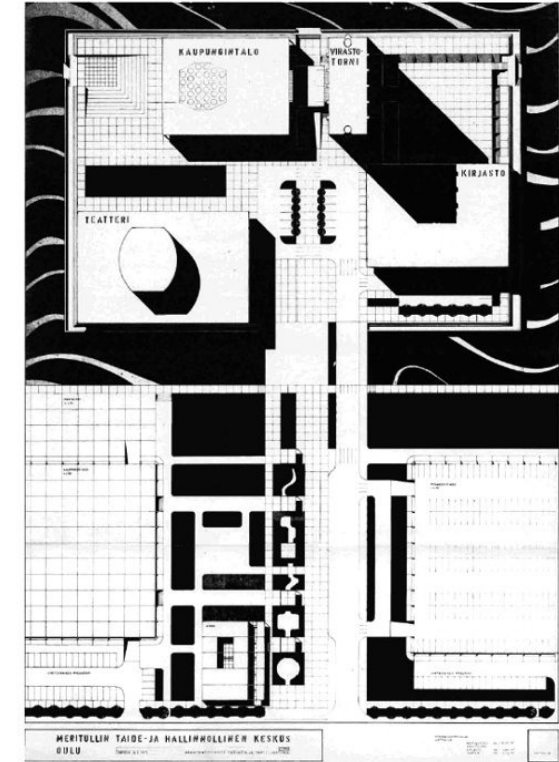
Rakennushanke

Kirjaston sijoittuminen kaupunkiin

Kirjastosuunnittelu alkoi saada vauhtia maakuntakirjasto-oikeuksien myöntämisen myötä ja kirjaston toiminnan Oulussa täyttäessä 100 vuotta 1977. Pääasialliset pääkirjasto-maakuntakirjaston sijoituspaikat olivat joko Ainolan muuttaminen ja laajentaminen kokonaan kirjastokäyttöön tai uudisrakennuksen rakentaminen Vänmanninsaarelle. Kaupungin käyttöön vapautui Myllytullista tiloja ja kirjaston sijoitusta Myllytullin rakennuksiin pohdittiin.

Kirjasatotoimi edellytti että kirjaston rakennuksen paikan olla keskeinen ja tilojen muuntojoustavuus tärkeää. Maakuntakirjaston tehtäviin kuuluu mm. lainata koko alueena paikallisille kirjastoille kirjoja sekä hankkia ja varastoida mahdollisimman täydellinen kokoelma toiminta-alueettansa koskevaa ja muuta siihen liittyvää kirjallisuutta. Käytännössä tämä vaati paljon lisätilaa.¹⁶ Kaupunginhallitus oli jo 1972 antanut Jaatisille tehtäväksi tutkia Meritullin taide- ja hallintokeskuksen asemakaavan tarkistuksen yhteydessä uuden pääkirjaston sijoittamismahdollisuutta Vänmanninsaarelle.

Kaupunginhallitus päätti 9.1.1978 sijoittaa pääkirjaston hallintokeskukseen suunnitellun konserttitalon paikalle Vänmanninsaareen ja valitsi arkkitehtitoimisto Marjatta ja Martti Jaatisen suorittamaan arkkitehtisuunnittelun Oulun perustettavassa kiinteässä toimipaikassa.¹⁷ Musiikkikeskus alkoi rakentua Pohjankartanoon ja näin jäi Vänmanninsaarelle vapaa paikka julkiselle rakennukselle. Taidemuseo sijoittui Myllytulliin.

Kuva 8 Kirjaston sijoitussuunnitelma 1975, Arkkitehtitoimisto Marjatta ja Martti Jaatinen

¹⁶ Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto muistio 22.3.1976

¹⁷ Kh:n päätös 9.1.1978/§ 111

Suunnittelijat

Pääkirjaston hanketyöryhmään nimettiin Pauli Mahkonen (kaupungininsinööri, pj), Kalevi Palmu (järjestelypäällikkö), Juhani Määttä, Kaija Salmi (kirjastonjohtaja), Benita Pasanen (kirjaston apulaisjohtaja) sekä Seppo Kanninen (siht., apulaiskaupunginark.). Asiantuntijoiksi hanketyöryhmä kutsui Ulla Kukko (lääninhallituksen koulutoimentarkastaja), Rae Murhu (Oulun yliopiston ylikirjastonhoitaja) sekä Martti Jaatinen, pääsuunnittelija.¹⁸

Ei ollut itsestään selvää että kirjaston arkkitehtisuunnittelu annettiin Jaatisten tehtäväksi. Kaupunginhallituksessa keskusteltiin mahdollisuudesta järjestää pääkirjaston suunnittelusta kutsukilpailu jossa Jaatiset olisivat joko kutsuttuina tai tuomareina. Se, että toimisto oli pääkaupunkiseudulta, herätti vastustusta, katsottiin että suunnittelijan tulee olla paikallinen.¹⁹ Lapsuutensa Oulussa viettänyt Martti Jaatinen perusti Höyhtyälle vanhempiensa kotitaloon itsenäisen toimiston. Kirjaston arkkitehtisuunnittelu päätettiin antaa Arkkitehtitoimisto M ja M Jaatinen Oy:n toimeksiannoksi kaupunginhallituksen kokouksessa 9.1.1978.²⁰

Muut suunnittelijat:

Sisustus Studio Nurmesniemi Oy (Helsinki)

Rakennesuunnittelu Pekka Heikkilä Ky (Oulu)

LVI-suunnittelu: LVI-Sasto Ky, Oulu

Sähkösuunnittelu: Sähköinsinööritoimisto Mauri Ketola Ky, Oulu

Kuivatussuunnittelu: LVI-Sasto Ky

Geotekninen suunnittelu: Geobotnia Oy Oulu

Akustiikka: Arkkitehti Alpo Halme, Helsinki

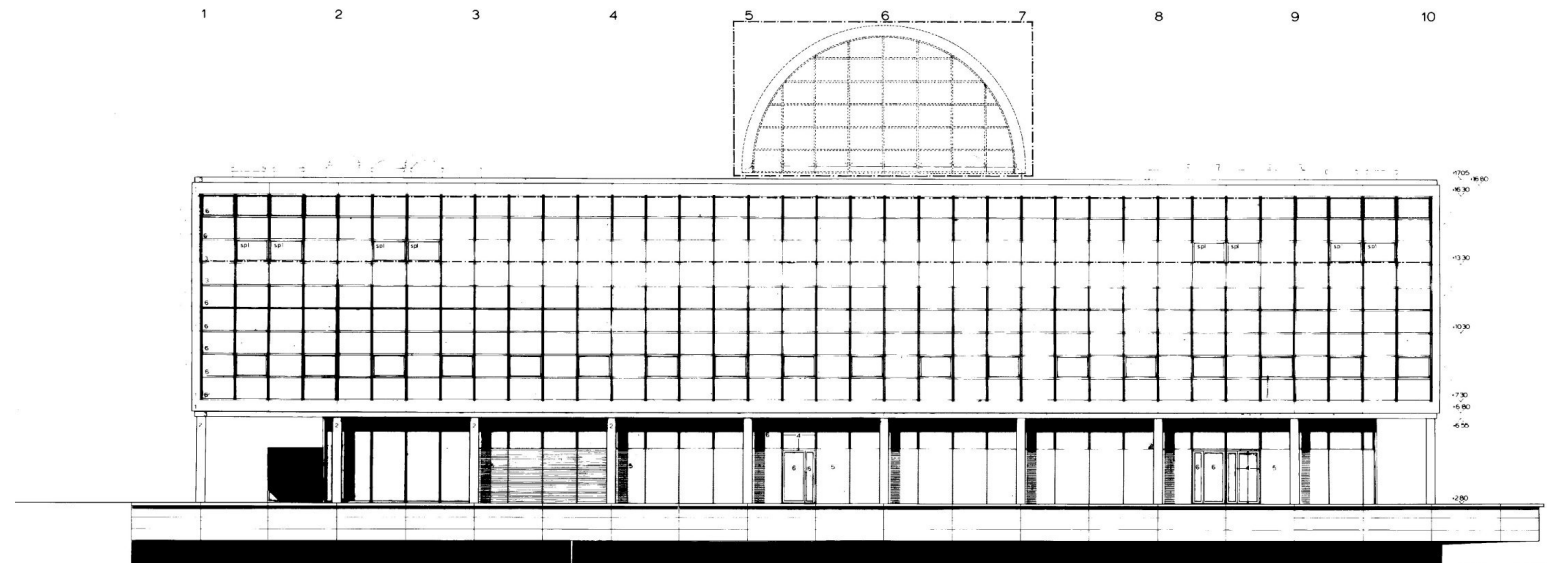
¹⁸ Kh:n päätös 10.2.1977/§121

¹⁹ Kh:n päätös 9.1.1978/§ 111

²⁰ Kaleva 10.1.1978

Suunnitteluvaihe

Kirjastorakennuksen ensimmäiset luonnokset (L1) piirrettiin Tapiolassa Jaatisten toimistossa. Suunnittelun lähtökohtana oli monumentaalikeskuksen kilpailuvoiton idea Vänmanninsaaren tarkasti rajautuvasta saaresta vastakohtana muille suistoalueen vapaamuotoisille ja luonnontilaisille rannoille. Teatterin julkisivu ja hahmo määrittivät kirjastonkin materiaalivalinnat ja hahmon. Alkuvaiheen luonnossuunnittelussa oli mukana työstämässä Mika Penttinen. Näihin aikoihin aikaisemminkin Jaatisten toimistossa työskennellyt Jyrki Tiensuu otti Martti Jaatiseen yhteyttä. Hänkkä kertoi että Ouluun oli perusteilla toimisto jossa kirjastosuunnittelua alettaisiin työstää. Tiensuu pääsi mukaan suunnitteluun ja teki Tapiolassa Jaatisten valvonnassa kirjaston toiset luonnokset (L2). Luonnoksissa kolmikerroksisten rakennuksen pohjaratkaisua tehostettiin, siirtämällä kirjavarasto siirrettiin neljänteen kerrokseen. Näin pohjapinta-ala saatiin pienemmäksi. Suuri lasiseinä käännettiin kohti kaupunkia. Kirjahalli, rakennuksen päätila, näkyisi ja näyttäisi sisältönsä kaupungille kuin avoin kirja. Teatterin kulissitornin vastapainoksi suunniteltiin kirjastolle kattolyhty joka oli ikään kuin muodoltaan identtinen kulissitornin kanssa, mutta kyljellään.²¹

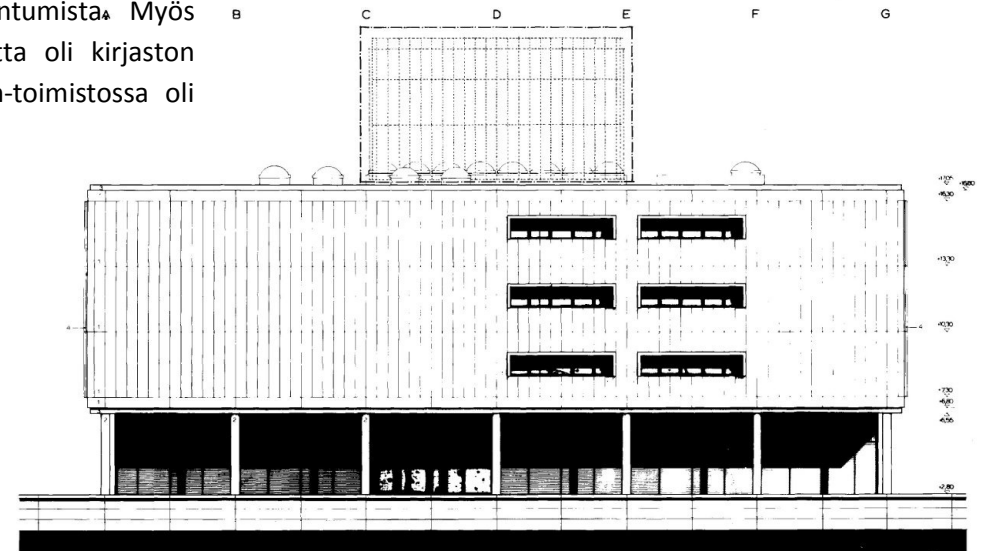

Kuva 9 Pääpiirustus, julkisivu kaakkoon. kuvassa näkyy säästösyistä poisjätetty puolipyöreä kattolyhty

²¹ Jyrki Tiensuu, haastattelu

Luonnossuunnitelmien valmistuttua Tiensuu muutti Ouluun ja Oulun-toimisto aloitti toimintansa. Toimisto sijaitsi Martin vanhempien kotitalossa Haapanatie 32 B:ssä jota Martin äiti asusti yksinään, isä oli jo kuollut. Yläkerta remontoitiin ja sinne hankittiin Aarne Ervin toimistosta vanhoja kalusteita. Näillä järjestelyillä saatiin toimistolle toimitilat yläkerrasta ja äidille seuraa. Jaatisten Oulun-toimistossa työskentelivät arkkitehti Jyrki Tiensuu, ark yo:t Lasse Vahtera ja Kari Niskasaari sekä Marja-Liisa Mytkäniemi. Kirjaston suunnittelutyön lisäksi Oulun toimistossa oli vireillä asemakaavan tarkistustyö ja teatterin lisätyöt. Monumentaalikeskustaa operoitiin siis rintamamiestalon vintiltä käsin.

Työskentely toimistossa oli itsenäistä. Martti Jaatinen oli työskennellyt nuorena Viljo Revellin toimistossa josta periytyi toimintatapa antaa nuorten arkkitehtien tehdä varsin itsenäisesti töitä. Jyrki Tiensuu toimi toimistopäällikkönä pääapurinaan Lasse Vahtera. Kari Niskasaari otettiin mukaan kun työpiirustusvaiheessa tarvittiin lisävoimia. Marja-Liisa Mytkäniemi keskittyi asemakaavatyöhön. Marjatta tai Martti kävi Oulussa kerran kuussa suunnittelukokouksissa ja katsomassa ja ohjaamassa suunnitelman rakentumista. Myös Jaatisten Tapiolan-toimistosta piirrettiin kuvia pääkirjastoa varten. Marjatta oli kirjaston suunnittelussa mukana enemmän kuin muissa aiemmissä töissä. Tapiolan-toimistossa oli samanaikaisesti tekeillä mm. Tampereen työväen teatteri.²²

Kuva 10 Pääpiirustus, julkisivu koilliseen. Kuvassa näkyy suunnitelmissa ollut kattolyhty

²² Mikko Jaatinen, Kari Niskasaari ja Jyrki Tiensuu, haastattelut

Rakennusvaihe

Kaupunginvaltuusto hyväksyi 30.11.1978 pääkirjaston luonnospiirustukset, rakennustapaselostuksen ja alustavan kustannusarvion. Pääpiirustusten valmistuttua suunnitelmille haettiin rakennuslupaa. Teatterin kulissitornin vastapainoksi oli alun perin suunniteltu puolikaaren muotoinen kattolyhty. Lyhty oli aluksi kokonaan lasinen, sitten se muuttui betoniseksi umpikaareksi jonka päädyt olivat lasia. Rakennuslupakuvien sisäänjättövaiheessa Rakennusviraston päällikkö Anttinen lopulta poistatti kustannussyistä katolle suunnitellun kattolyhdyn. Näin kirjasto sai rakennusvirastossa lempinimekseen ”Anttisen Kanttinen”.

Rakennuslupa saatiin 5.7.1979.²³ Energiakriisi oli tuoreessa muistissa ja rakennushallitus vaati huomiota kiinnitettäväksi suureen ikkunaseinään ja sen aiheuttamiin lämpökuormiin. Katsottiin, että ilmastointia ei energiansäästösyistä voida asentaa ja lämpökuormaa pitää vähentää jollain keinolla.²⁴ Lopulta päädyttiin vähentämään ikkunapinta-alaa siten että kaksi riviä ikkunoista korvattiin umpielementeillä ja näin leikattaisiin suoraa sisään pääsevää auringon lämpöenergiaa. Sälekaihdinikkunoiden hankinta ja kunnossapito olisi tuonut lisää kustannuksia. Umpielementit olisi helppo muuttaa takaisin ikkunoiksi.

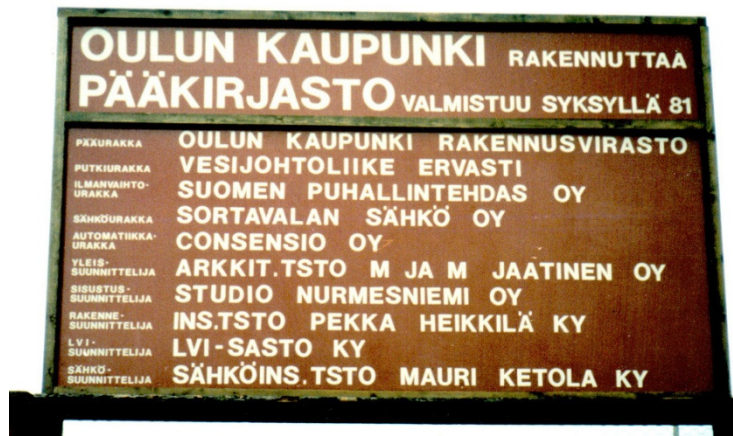
Kuva 11 Linausosaston parketin asennustyöt menossa

²³ Kouluhallituksen kirje Oulun kh:lle 13.7.1979 Kirjaston rakennuslupa DNo 661/KH/ 2058/620 1979

²⁴ Rakennushallitus Lausunto Oulun pääkirjaston luonnossuunnitelmista 6.11.1979 DNo 328/630/1979

Kuva 12 Kuvasarja kirjaston rakennustyömaalta

Kuva 14 Työmaakyltti

Urakoitsijat

Rakennustekniset työt:	Oulun kaupunki, Talo- ja satamarakennusosasto, vastaava rkm Tapani Ukonmaanaho
Frankipaalaus:	Oy Kreuto Ab
Hissit:	Kone Oy
Putkityöt:	Vesijohtoliike Ervasti
Ilmanvaihtotyöt:	Suomen Puhallintehtas Oy
Sähkötyöt:	Sortavalan Sähkö Oy
Automaattityöt:	Consensio Oy
Alumiinirakenteet:	Rakennuskanto Ky
Betonijulkisivuelementit:	OPM-Yhtymä Oy, Rajaville

Kuva 13 Lounaisjulkisivun muuttityöt meneillään

Rakennustyöt aloitettiin 4.10.1979. Peruskivi muurattiin 8.4.1980.²⁵

Nykyinen kirjastotalo luovutettiin kirjastolautakunnalle 4.11.1981 ja avattiin yleisölle tammikuussa 1982. Kirjasto sai vihdoin kauan odottamansa uudet tilat, jossa kaikki toiminnot sijaitsivat saman katon alla. Monumentaalikeskusta sai täydennystä.

Kuva 15 Peruskiven muurausvuorossa kirjastonjohtaja Kaija Salmi ja arkkitehti Marjatta Jaatinen

OULUN PÄÄKIRJASTON PERUSKIRJA

URHO KEKKOSEN OLLESSA TASAVALLAN PRESIDENTINÄ, JOHANNES VIROLAISEN EDUSKUNNAN PUHEMIEHENÄ, MAUNO KOIVISTON PÄÄMINISTERINÄ, KALEVI KIVISTÖN OPETUSMINISTERINÄ, ERKKI HAUKIPURON OULUN LÄÄNIN MAAHERRANA, MATTI RUOKOLAN OULUN KAUPUNGINVALTUUSTON PUHEENJOHTAJANA JA ILMO PAANASEN OULUN KAUPUNGINJOHTAJANA MUURATTIIN OULUN PÄÄKIRJASTON PERUSKIVI 8. PÄIVÄNÄ HUHTIKUUTA 1980.

PERUSKIVEN MUURAUSPÄIVÄNÄ OULUN KAUPUNGINVALTUUSTO PITI JUHLAKOKOUKSEN KAUPUNGIN TÄYTTÄESSÄ 375 VUOTTA.

PÄÄKIRJASTON RAKENNUTTAJANA ON OULUN KAUPUNKI. RAKENNUSTYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUKSESTA VASTAA HANKERYHMÄ, JONKA PUHEENJOHTAJANA ON KAUPUNGININSINÖÖRI PAULI MAHKONEN JA JÄSENINÄ APULAISKAUPUNGINJOHTAJA MATTI ROSSI, KIRJASTONJOHTAJA KAIJA SALMI, APULAISKIRJASTONJOHTAJA BENITA PASANEN, VT. KAUPUNKISUUNNITTELU-PÄÄLLIKKÖ HEIKKI KANTOLA, JÄRJESTELYPÄÄLLIKKÖ KALEVI PALMU JA TALORAKENNUSPÄÄLLIKKÖ ANTTI ANTTINEN. PROJEKTISIHTTEERINÄ TOIMII APULAISKAUPUNGINARKKITEHTI SEPPO KANNIAINEN.

PÄÄKIRJASTON YLEISSUUNNITTELUSTA VASTAA ARKKITEHTITOIMISTO MARJATTA JA MARTTI JAATINEN OY, SISUSTUSSUUNNITTELUSTA STUDIO NURMESNIEMI OY, RAKENNESUUNNITTELUSTA INSINÖÖRITOIMISTO PEKKA HEIKKILÄ KY, LVI-SUUNNITTELUSTA LVI SASTO KY JA SÄHKÖSUUNNITTELUSTA SÄHKÖINSINÖÖRITOIMISTO MAURI KETOLA KY.

RAKENNUKSEN TILAVUUS ON 29 400 M³ JA BRUTTOKERROSALA 7 307 M². KUSTANNUSARVIO PERUSKIVEN MUURAUSPÄIVÄNÄ OLI 21 182 000 MARKKAA.

RAKENNUSTYÖT ALOITETTIIN 4. 10. 1979, JOLLOIN VALETTIIN ENSIMMÄINEN TUKI-MUURIN ANTURA. RAKENNUSTEKNISET TYÖT TEKEE OULUN KAUPUNGIN RAKENUSVIRASTON TALO- JA SATAMARAKENNUSOSASTO JA TYÖMAAN VASTAAVANA MESTARINA TOIMII RAKENNUMESTARI TAPANI UKONMAANAHO. PERUSKIVEN MUURAUSPÄIVÄNÄ TYÖMAALLA TYÖSKENTELI NOIN 40 HENKILÖÄ. UUSI PÄÄKIRJASTO ON KAUPUNGIN KULTTUURITAHDON OSOITUS OULUN NYKYISILLE JA TULEVILLE ASUKAILLE.

Kuva 16 Peruskirja

²⁵ Oulun Pääkirjaston peruskirja

Kuva 17 Julkisivut, pääpiirustus 20.3.1980

Valmis kirjastorakennus

Yleisö otti kirjaston heti käyttöönsä ja lainausten määrä Oulussa alkoi kasvaa. Pääkirjastoon saatiin sijoitettua kaikki aiemmin hajallaan ympäri kaupunkia olleet toiminnot. Tilat moninkertaistuivat aiempaan nähden. Uuden kirjastorakennuksen suunnitteluvaiheessa atk-järjestelmä teki tuloaan kirjastoihin. Kirjastossa oli atk-pohjaista kirjarekisteriä toteutettu jo vuodesta 1977. Uudessa pääkirjastossa tosiaikainen lainaus aloitettiin heti.²⁶ (Oulun kaupunginkirjaston historiaa, internet-sivut)

Kirjaston valmistumisen jälkeen linja-autoasema siirrettiin Raksilaan 1983. Viimeinenkin huoltoasema purettiin 1993 torinrannasta. Torinrannan muutostyöt ja Kiikelin rakentaminen tapahtuivat 1990- ja 2000 -luvuilla Kirjastosuunnitelman idea avoimesta kirjasta tuli enemmän esille.

Arkkitehtuuri

Kirjastorakennus on modernin betoniarkkitehtuurin taidonnäyte Suomessa. Rakennuksen ulkoinen muoto määräytyi arkkitehtikilpailun tuloksena syntyneestä sommitelmasta. Kirjastorakennus suunniteltiin täydentämään monumentaalikeskustan aikaisemmin valmistuneen teatterirakennuksen pariksi ja osaksi ”Saaren” sommitelmaa. Täten rakennuksen hahmo, paikka ja korkeus oli lähtökohtaisesti tiukkaan määritelty.

Jo teatterirakennusta suunniteltaessa rakennusmateriaalin valinta oli perustunut ajatukseen siitä, että koska keskustaa ei voitu rakentaa kerralla valmiiksi, tuli löytää sellainen materiaali jossa vanheneminen ei näy. Näin useiden vuosien välein valmistuvien rakennusten tulisi muodostaa yhtenäinen kokonaisuus. Teatterin osalta oli päädytty hiottuihin betonielementteihin joihin oli lisätty harmaata kiveä rouheena. Tavoitteena oli Jaatisen mukaan ”sementtimosaikki”, joka ei imisi likaa ja oli vaalea väriltään. Tämä vaaleus oli jo kilpailuehdotuksessa jatkumona Oulun valkeasta kaupungista. Vanhana oululaisena Martti

²⁶ Turo Manninen, *Oulun kaupungin historia 1945-1990*, s.351,
Pääkirjaston internet –sivut <http://oulu.ouka.fi/kirjasto/historia/index.html>

Jaatinen muisti lapsuutensa Oulun vaalean harmaina puutaloina jotka muodostivat hyvin säännöllisen ruutukaavan.²⁷

Kirjaston arkkitehtuuri on vähäeleistä ja puhdaslinjaista Martti Jaatiselle ominaista, niukkaa miesiläistä modernismia jota hän myös arkkitehtuuria opettaessaan edusti TKK:lla. Vastakohtaista pietilämäistä suuntausta hän nimittikin ”retkutteluhommiksi”. Le Corbusierin ajatus pilotismista on nähtävillä kirjastorakennuksessa: sisäänkäyntikerros on sisennetyssä pohjakerroksessa, seuraavat kerrokset pilarikannatteisia, joka rakenteena mahdollistaa vapaan plaanin ja ikkunapintojen tai nauhaikkunoiden sijoittelun. Kaakkoon suuntautuva suuri ikkunaseinä avaa kirjaston sisällön kaupungille näyteikkunaksi kuin avoin kirja. Rakennus on piirretty modulissa 1500 - 3000 - 6000 variaatioineen.²⁸

Toteutusvaiheessa jouduttiin tekemään muutama ulkoarkkitehtuuriin oleellisesti vaikuttava kompromissi. Säästösyistä jätettiin puolikaaren muotoinen kattolyhty, teatterirakennuksen kulissitornin vastapaino rakentamatta. Tilalle tuli kuplakattoikkunoita jotta ylävalon pääsy saatiin portaikkoon turvattua. Energiansäästösyistä Ikkunaseinään tehty varjostusranttu syö rakennuksen ehdottomuutta ja tekee siitä teatterin sisarpuolen.²⁹ Jaatinen itse arveli, että tuon hulluuden voi helpolla muuttaa takaisin ikkunoiksi, kunhan energiakriisi on ohi ja joku tolkkua palaa arkkitehtuurin arvostukseen.³⁰ Rakennusvaiheessa jouduttiin siis tekemään kaksi raskasta myönnytystä kustannus- ja energiansäästösyistä.

Monumentaalikeskuksen kokonaisuus on edelleen kesken. Pikisaareen johtava kävelysilta ja teatterin laajennus ovat sekoittaneet tilannetta. Pikisaaresta lähestyttäessä Vänmanninsaari näyttää pusikkoisen takapihansa edelleen luonnorantaisena. Rakennettu ranta kohottaisi saaren ideaa ja koostaisi suistoalueen alkuperäisen kilpailuvoiton mukaisesti.

²⁷ Timo Koho, *Teatteriarkkitehtuurin merkitysarvot*, s.76

²⁸ Kari Niskasaari, haastattelu

²⁹ Seppo Valjus, haastattelu

³⁰ Mikko Jaatinen, haastattelu

Marjatta ja Martti Jaatinen

Martti ”Hänkkä” Jaatinen syntyi Sortavalassa 1928. Sodan jaloista Jaatisten perhe asettui Ouluun. Ylioppilaaksi hän kirjoitti Oulun Yhteislyseosta 1947 ja aloitti opinnot Teknillisessä korkeakoulussa samana vuonna valmistuen arkkitehdiksi 1954. Opiskeluaikanaan hän työskenteli Viljo Revellin toimistossa. Valmistumisensa jälkeen Martti toimi Riihimäen kaupunginarkkitehdin virassa vuoteen 1958 saakka.³¹

Martti Jaatinen toimi Rakennustaiteen museon näyttelykomissaarina 1958 -62 ja näyttelyosaston päällikkönä 1964-65 järjestäen näyttelyt kahteentoista eurooppalaiseen kaupunkiin ja sekä New Delhiin ja Tokioon. Näyttelyiden järjestäjänä hän solmi runsaat henkilökohtaiset yhteydet eri maiden merkittävien arkkitehtien kanssa.

Martti Jaatinen nimitettiin Aarno Ruusuvuoren jälkeen 1967 arkkitehtuurin professoriksi TKK:n arkkitehtuurin laitokselle. Hän toimi virassa vuoteen 1991 saakka. Martti Jaatinen oli 1963-67 Suomen Arkkitehtiliiton hallituksessa ja vuosina 1976-82 valtion rakennustaidetoimikunnan jäsen.³²

Marjatta Jaatinen (os. Pitkäpaasi) syntyi Viipurissa 1927 mutta vietti suurimman osan lapsuuttaan ja nuoruuttaan Kotkassa. Teknillisestä korkeakoulusta hän valmistui 1955.

Arkkitehtitoimisto Marjatta ja Martti Jaatinen perustettiin 1956. Toimisto sain hoidettavakseen useita julkisia rakennuksia joista mainittakoon Turun urheiluhalli Kupittaalla, Rovaniemelle Lapin urheiluopisto, Ouluun Monumentaalikeskuksen kilpailuvoiton myötä teatteritalo ja kaupunginkirjasto, Riihimäelle valtion virastotalo, kauppaoppilaitos ja ammattioppilaitos sekä Helsinkiin Kannelmäen kirkko.³³

Kuva 18 Marjatta ja Martti Jaatinen

³¹ HS Leena Makkonen 2008, Martti Jaatisen muistokirjoitus

³² Kaleva 2.3.2008 Kuolleita: Martti Jaatinen, kirj. Seppo Valjus

³³ HS Leena Makkonen 2008, Marjatta Jaatisen muistokirjoitus

Jaatisten tavoite rakenteen aitouteen on merkittävä. Arkkitehtuuriajattelun taustalla olivat purismi, minimalismi ja Mies van der Rohe'n ideat. Revellin toimistosta saatuja vaikutteita ovat muodon selkeys, puhtaus ja loogisuus.³⁴

Martti Jaatisen monipuolisten toimenkuvien johdosta Jaatiset toimivat kansainvälisten arkkitehtuurivirtausten keskiössä ja opiskelijoiden kanssa arkkitehtuurin ajan hermolla. Hänkällä oli laaja tuttavapiiri koostuen arkkitehteistä, taiteilijoista ja eri alojen vaikuttajista. Opettajana hän oli innostava.³⁵

Kuva 19 Sisäperspektiivikuva lainausosastolta. Kirjastoa arvioimassa vasemmalla Marjatta ja Martti Jaatinen, Jyrki Tiensuu selin.

³⁴ Seppo Valjus, haastattelu

³⁵ Jyrki Tiensuu, haastattelu

Rakennusosat

Rakennus on perustettu pääosin kallionvaraisella kaivinperustuksella. Rakennus on tehty betonista paikalla valaen. Kantava pystyrakenteet ovat pääosin pilareita, kerrosten päädyissä, porrashuoneissa ja hissikuiluissa on kantavat seinät. Vaakarakenteina on ripalaatasto. Rakennuksessa on tasakatto.³⁶

Pohjakerroksen sisäänvedetty julkisivu on luonteeltaan kevyt ja sen ylle kohoaa betonisten pilareiden kannattamana rakennuksen päämassa. Pohjakerroksessa on julkisivumateriaaleina käytetty pääasiassa alumiinisäleikköä ja lasia.

Koilliseen ja lounaaseen suuntautuvien ulkoseinien kuorielementit ovat Rajavillen tuotantoa. Ne ovat hiottua mosaiikkibetonia jonka värikoostumus ja laatu suunniteltiin Jaatisten tarkassa valvonnassa. Näiden julkisivujen ikkunoiden varjostuslipat on niin ikään tehty betonista. Luoteeseen suuntautuvan julkisivun nauhaikkunoiden väliset umpiosat on alumiinipintaisia metallikasetteja joiden jako noudattaa ikkunajakoa. Vastaavalla jaolla on toteutettu kaakkoon suuntautuva ikkunajulkisivu. Alakattopinnat jatkuvat pohjakerroksessa yhtenäisinä sisältä ulos antaen rakennuksesta painottoman vaikutelman.

Sisätiloissa vallitsee lämmin ja ajaton materiaalintuntu. Seinäpinnat on sileävalettua betonia, betoniset lattiat mosaiikkibetonilaatoitusta. Alumiinirakenteisten sisäikkunoiden läpi tilat jatkuvat sarjoina ulos saakka, portaikosta on nähtävissä koko kirjaston elämä. Puupinnat on saarnia jonka valinnassa tehtiin yhteistyötä sisustuksen suunnitellen Antti Nurmesniemen kanssa.³⁷ Alakatot ovat rei'itettyjä alumiinikasetteja ja alakattopinnat jatkuvat ehyinä tilasta toiseen. Kaiken kaikkiaan sisustusmateriaalien valinnassa kiinnitettiin huomiota kestävyteen, kotimaisuuteen, ajattomuuteen ja materiaalin kauniiseen vanhenemiseen.

Kuva 20 Aulan portaikko

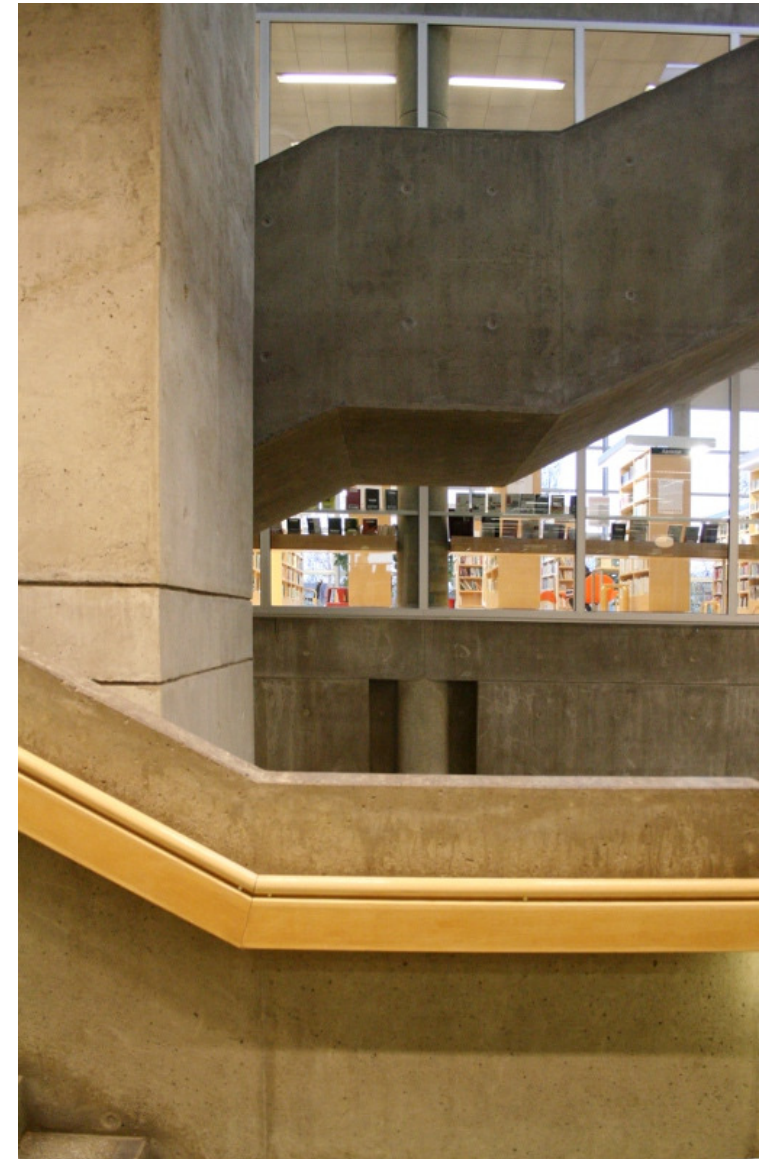
³⁶ Rakennusselitys Ins.tsto Pekka Heikkilä15.1.1980

³⁷ Jyrki Tiensuu, haastattelu

Sisätiloissa näkyvillä olevat betonipinnat ovat sileävalettuja. Valutyöt on tehty paikalla. Työtä valvomassa oli rakennusmestari Ukonmaanaho joka osasi teettää valut kuten japanilaiset, paremmin kuin Oulussa kukaan ennen tai tämän jälkeen.³⁸ Ukonmaanaho oli työnjohtaja jonka johdolla työ sujui ja jälki oli hyvä, asioista saattoi neuvotella tarvittaessa.³⁹

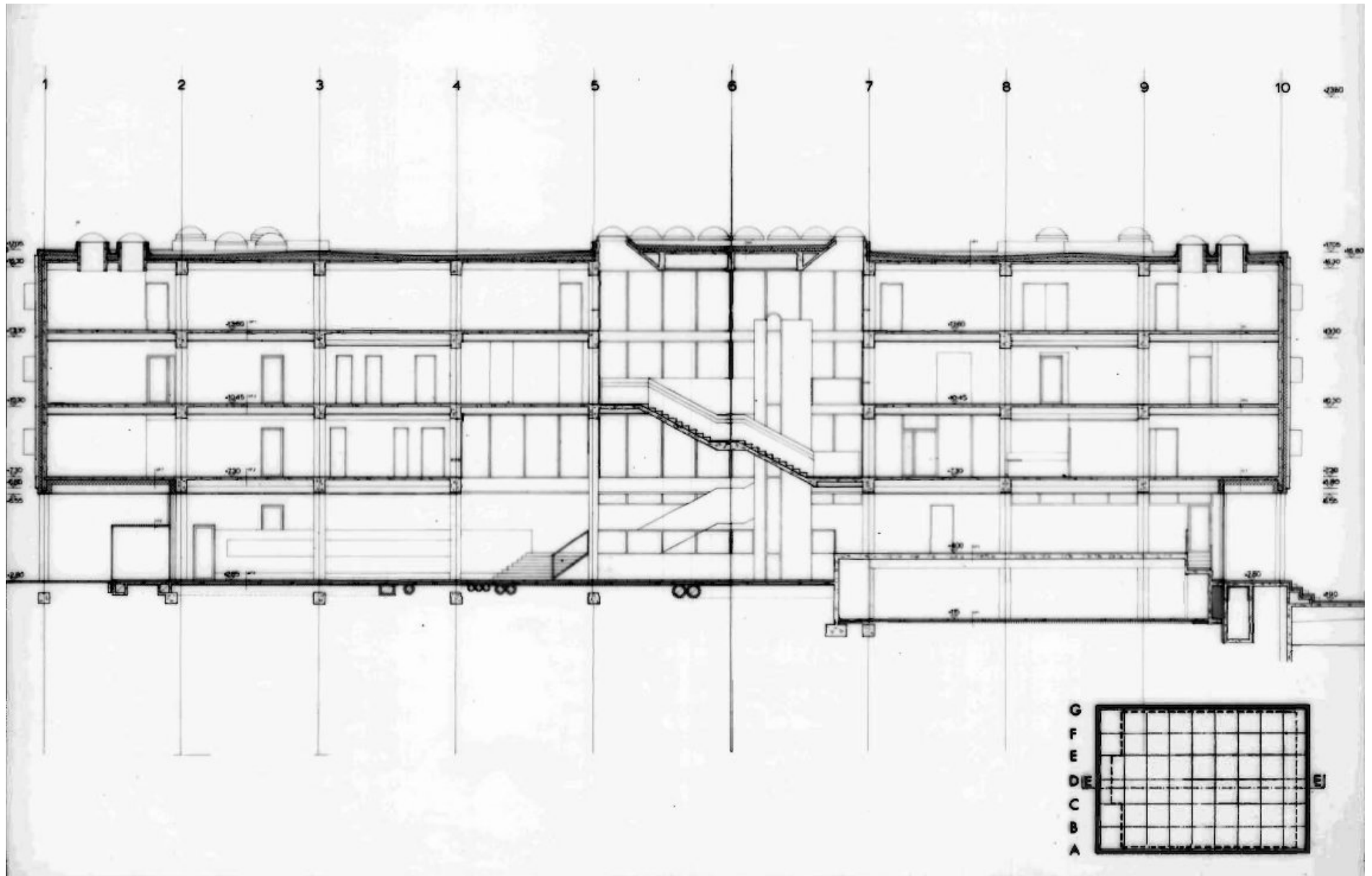
Kuva 21 Betoniporaat

Kuva 22 Sileävalettua seinää

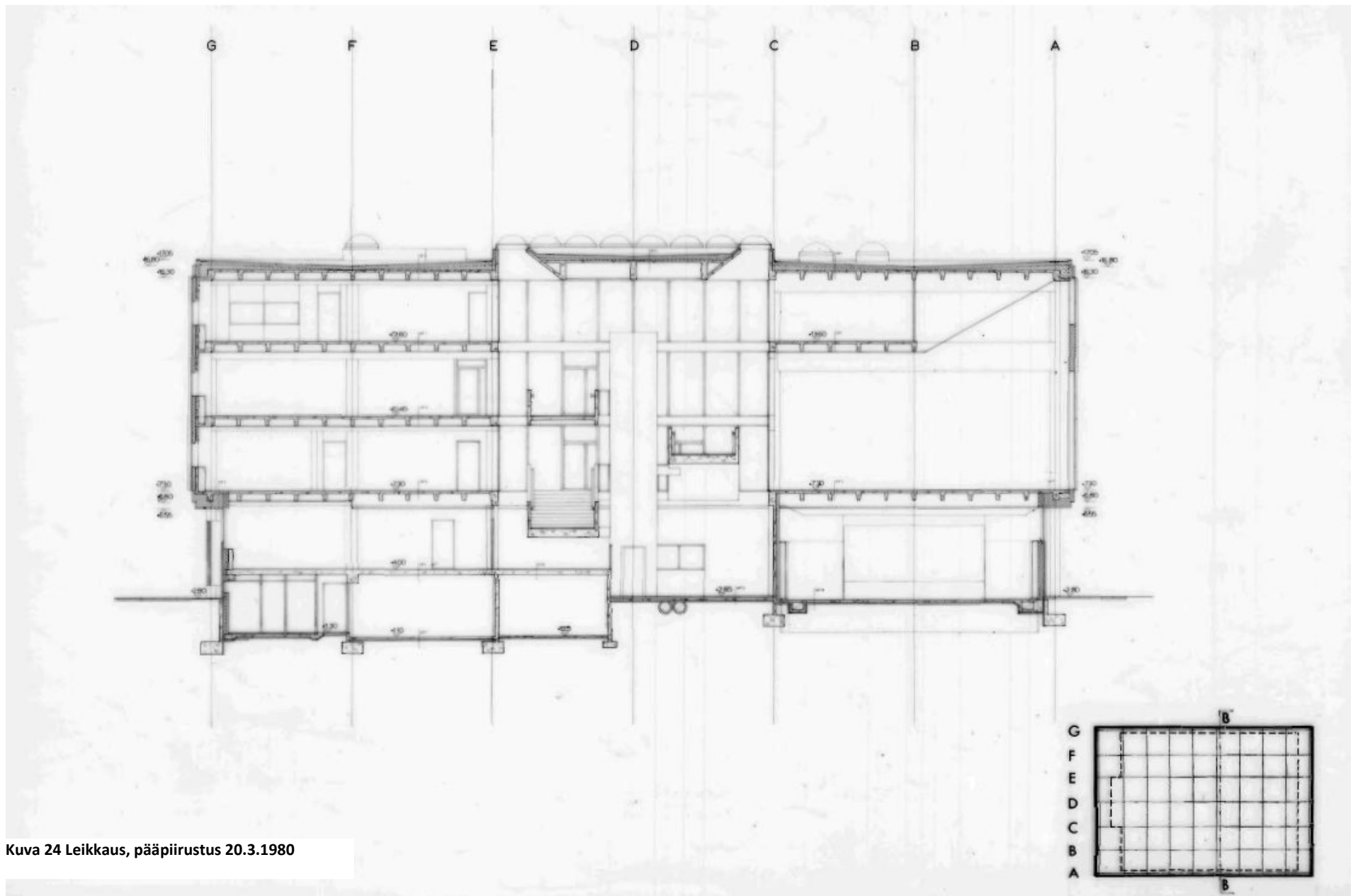

³⁸ Kari Niskasaari 9/2012, haastattelu

³⁹ Jyrki Tiensuu 9/2012, haastattelu

Kuva 23 Leikkaus, pääpiirustus 20.3.1980

Tilajärjestelyt

Pääsisäänkäynti on Teatterin sisääntuloa vastapäätä. Kirjastolle saavuttaessa lasinen julkisivu viestii avoimuutta ja kutsuu kävijöitä luokseen. Kirjastoon astutaan pohjakerroksen korkeaan aulaan jonka ympärille toiminnot on ryhmitelty neljään kerrokseen. Aulassa huomion kiinnittää veistoksellinen ja keskeisesti sijoitettu betoniportaikko ja hissitorni. Sisääntulolta aukeaa näkymäakseli rakennuksen läpi suistoalueelle kohti Tähtitornia. Aula on rakennuksen sydämessä ja sinne aukeaa lasiseinien läpi koko kirjaston toiminta.

Yleisöllä on pääsy kolmeen alimpaan kerrokseen. Ylimpänä sijaitsevat varastotilat ja hallinto. Ensimmäiseen kerrokseen on sijoittuneena muunneltavat näyttelytilat, vahtimestarin tilat, naulakko yleisö -wc:t sekä auditorio 200 hengelle. Tämä mahdollistaa sen että tiloja voidaan käyttää kirjaston aukioloaikojen ulkopuolella. Aulassa kirjastonkävijää saattelee suihkulähteen solina ja näyttelyvitriinien alapuolella kulkeva oululaisittain turhapuroksikin nimitetty vesiaihe, joka piirrettiin Jaatisten toimistossa aiheenaan meri, Oulujoki ja Oulujoen kolme mereen laskevaa väylää. Aulasta pääsee joko portaita pitkin tai hissillä nousten kerroksiin. Ensimmäisessä kerroksessa on lehtisali Pikisaarelle avautuvine maisemineen, kahvio keittiöineen, varastotiloja sekä lastaustilat. Pohjakerroksessa näiden tilojen alla on yleisön katseilta piilossa ilmastointikonehuone, varastoja, pukuhuoneet ja teknisiä tiloja.

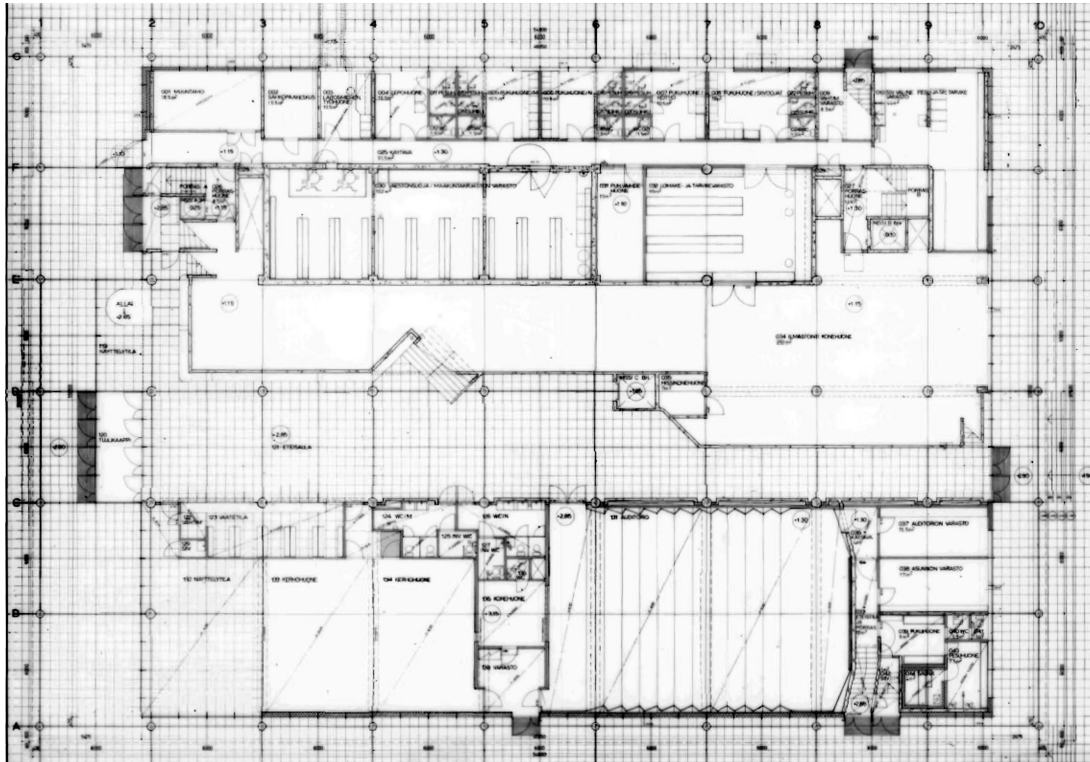
Toisessa kerroksessa ovat aikuisten- ja lasten osastot, satusoppi, kirjojen käsittelytiloja ja työhuoneita. Kolmanteen kerrokseen noustessa ensin on vastassa käsikirjasto, lukusali ja maakuntakokoelmat. Siltaa pitkin päästään musiikkiosastolle

Rakennuksessa on kaksi henkilökunnan käytössä olevaa portaikkoa ja hissiä jonne yleisöllä ei ole pääsyä. Näitä pitkin päästään neljänteen kerrokseen jossa on kirjaston hallinnon tilat, työhuoneita ja kirjavarasto.

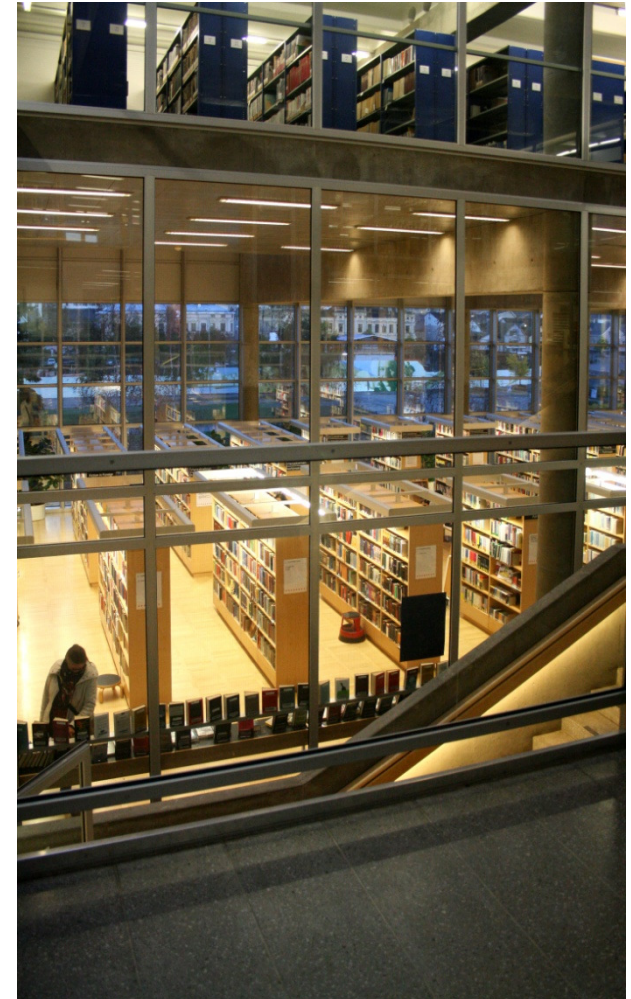
Sisätiloja hallitsevat eri osastoilta avautuvat avarat näkymät jokisuistoon ja kaupungille. Maiseman läsnäolo tuo oman erityisen tunnelmansa sisätiloihin.

Kuva 25 Portaikon kattoikkunat

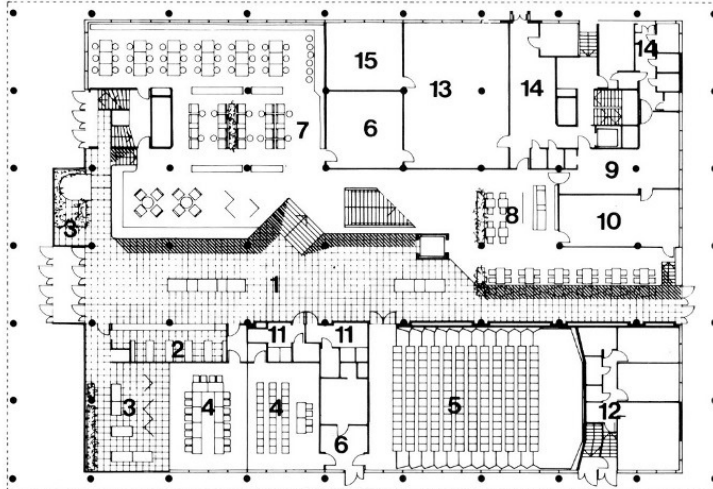

Kuva 26 Pohjapiirros pohjakerros, pääpiirros 20.3.1980

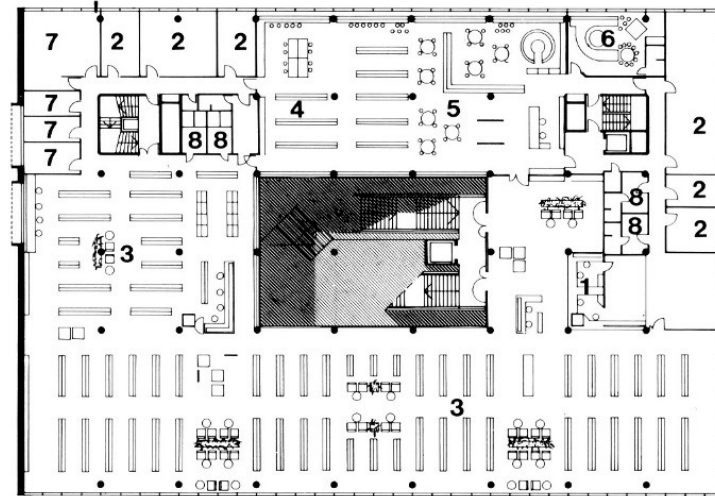
Kuva 27 Näkymä portaikosta lainausosastolle ja kirjavarastoon

1. KERROS

1. eteisaula
2. vahtimestari/vaatesäilytys
3. näyttelytila
4. kerhuhuone
5. auditorio
6. varasto
7. lehtisali
8. kahvio
9. keittiö
10. henkilökunnan ruokailu
11. yleisön WC
12. asunto
13. kirjastoauton varasto
14. lastaus
15. työhuone

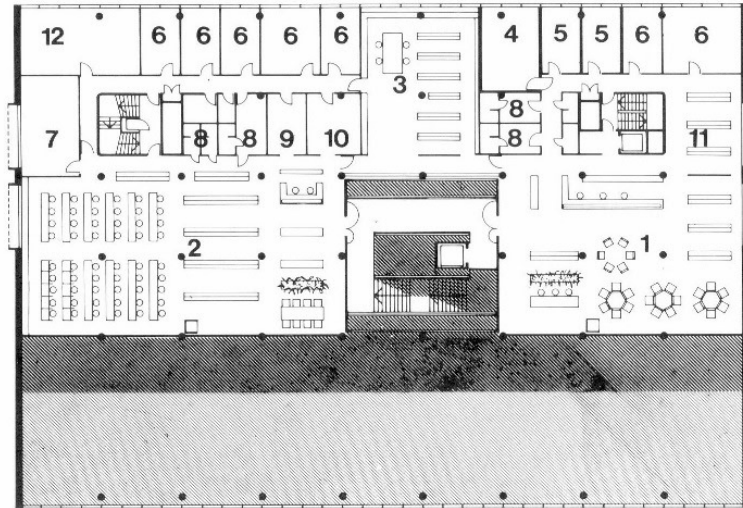
2. KERROS

1. lainaustoimisto
2. työhuone
3. aikuisten lainausosasto
4. nuorten käsikirjasto
5. lastenosasto
6. satuhuone
7. tutkijanhuone
8. sosiaalitila

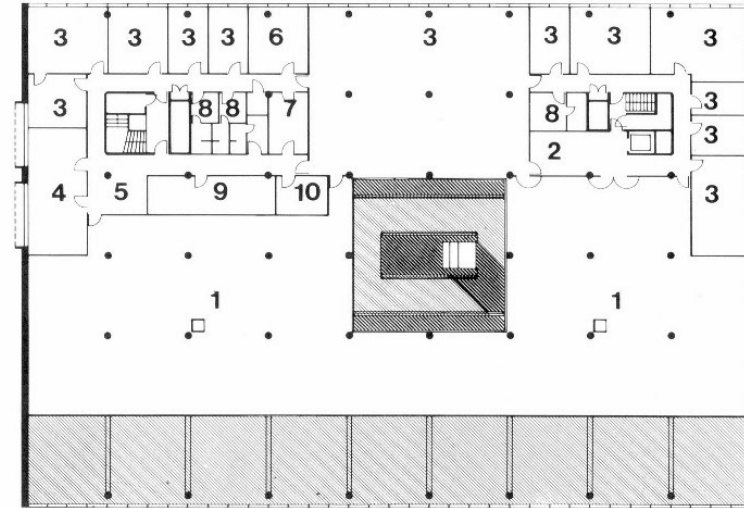
Kuva 28 Kirjaston 1. ja 2. kerroksen pohjapiirrokset kirjaston esitteestä 1982

3. KERROS

1. musiikki- ja AV-osasto
2. opintosalit/käsikirjasto
3. maakuntakokoelma
4. ryhmäkuunteluhuone
5. studio
6. työhuone
7. mikrofilmien lukuhuone
8. sosiaalitalat
9. karttahuone
10. bibliografiahuone
11. levy- ja nauharasto

4. KERROS

1. kirjavarasto
2. lastaus/purkauseteinen
3. työhuone
4. kirjastonjohtaja
5. odotustila
6. Haatajan huone
7. monistushuone
8. sosiaalitala
9. ATK-huone
10. arkisto

Kuva 29 Kirjaston 3. ja 4. kerroksen pohjapiirrokset kirjaston esitteessä 1982

Sisustus

Alkuperäisen sisustuksen laati Studio Nurmesniemi. Kirjastoon varta vasten suunniteltuja kalusteita ovat esim. auditorion penkit, musiikkiosaston kuunteluyksiköt, naulakot, hyllyt valaisimineen ja alkuperäiset lainaustiskit. Puukalusteissa on käytetty lattiapinnoissa nähtävää saarnea, alumiinia ja mustaa melamiinia. Auditorion tuolien verhoiluissa ja vastaavissa toistuu sinivalkoraidallinen kangas. Tehostevärejä on osastoittain käytetty mm. kirjahyllyjen taustaseinissä, puisissa ovenkarmeissa; lattian värityksessä ja maalatuissa teräsosissa. Lastenosaston tehosteväri on punainen, aikuisten osastolla keltainen ja henkilökunnan tilat sininen. Artekin mustat satulavyötuolit, oranssit nojatuolit ja pöydät ovat ajattomia. Kalustuksessa on huomioitu se että maisemanäkymät ulos eivät katkea.

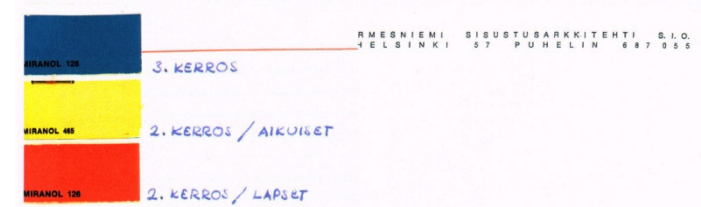
Kirjaston lainattava aineisto ja kirjastotekniikka on muuttunut nopeasti kolmessakymmenessä minkä johdosta kalustusta on päivitetty muutamaaan otteeseen. Lisäksi käytön aiheuttamat kulumat on täytynyt korjata. Sisustus on osa kirjastorakennuksen kokonaisuutta ja se uhkaa murentua paikoitellen silmiinpistävillä väri- ja kalustemuutoksilla. Sisustusten muutosten tulisi olla hienovaraisia ja tukeutua alkuperäiseen suunnitelmaan.

Kuva 30 Kirjaston kalustus meneillään

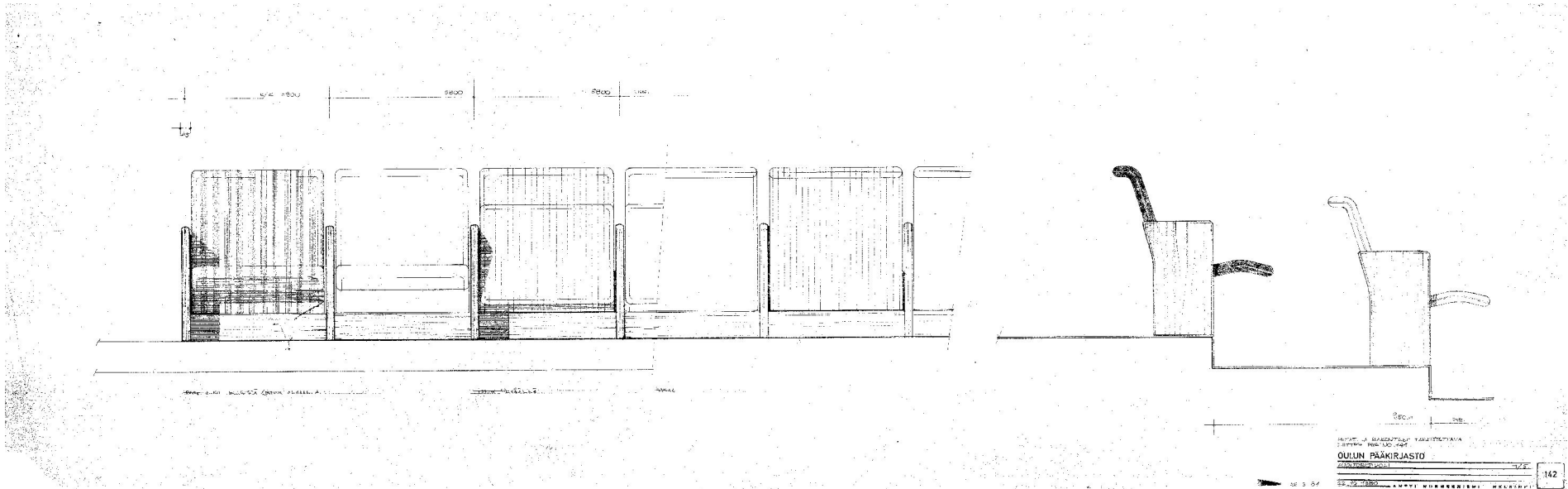
Kuva 31 Aikuistenosaston hyllyt

Kuva 34 Tehostevärit

Kuva 33 Alkuperäinen lainaustiski

Kuva 32 Musiikkiosaston kuuntelukaluste

Kuva 36 Studio Nurmesniemen suunnitelma auditorion penkiksi

Kuva 35 Auditorion penkit alkuperäisessä värityksessään

Taideteokset

Ala-aulassa on vesiaihe. Aulan seinään on upotettu Gunnar Finnen pronssireliefit on suunniteltu alkujaan Viipurin kirjastoon, mutta niitä ei koskaan valettu sinne. Oulun päättäjät olivat nähneet reliefit kipsiveistoksina jossain näyttelyssä ja ne päätettiin hankkia kirjastolle.⁴⁰ Henkilökunnan kahviossa on Eija Hahtosen seinätekstiili: Syyspellot / 1984. Teokseen kuuluu olennaisena osana sen alla oleva sohva.

Kirjastossa on esillä teoksia taidemuseon kokoelmista. Luettelo taideteoksista on kaupunginkirjaston internet -sivuilla osoitteessa:

<http://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/taideteokset>

⁴⁰ Helvi Puolakan kertomaa, Anneli Seppä, haastattelu

Kirjasto tänään

Elävä kirjasto

Pääkirjastossa kirjattiin vuonna 2011 644.048 kävijää ja lainauksia tehtiin yhteensä 1.440.607 kappaletta. Vuonna 1983, kun kaikki osastot olivat täydessä toiminnassa, lainoja tehtiin 792.086. Lehtisalista löytyy noin 100 sanoma- ja 700 aikakauslehteä 15 kielellä, lisäksi luettavana on yli 2000 lehteä digitaalisessa muodossa. Rakennuksessa työskentelee n. 70 henkilöä.⁴¹

Kirjastossa järjestetään erilaisia tapahtumia kuten kirjailijavierailuja, lukupiirejä, musiikkitapahtumia sekä lasten- ja nuorten tapahtumia. Näyttelytilassa ja aulan vitriineissä on jatkuvasti näyttelytoimintaa ja auditoriotila on varattuna erilaisiin tilaisuuksiin. Kävelysiltojen valmistuttua kirjasto on entistään keskeisemmällä paikalla kaupungissa.

Tähänastiset muutokset

Isoja tilallisia muutoksia rakennuksessa ei ole tehty. Muutokset ovat olleet muuttuvien käytäntöjen, it-tekniikan, kulumisen ja lainsäädännön sanelemia. Tiukka pohjaratkaisu ei ole mahdollistanut ulkoisten lisäkkeiden rakentamista, kaikki tilamuutokset on tehty rakennuksen seinien sisällä.

Pohjakerroksessa tupakkahuone toimii nykyään vahtimestarien työtilana ja lounaisen porrashuoneen viereinen sisäänkäynti on muutettu 2008 palo-osastoiduksi kirjanpalautusluukkuhuoneeksi. Ensimmäisen kerroksen talonmiehenasunto on muutettu kokoustiloiksi 2005. Auditorion penkkien rakenteet ja verhoilu uusittiin 2011, samassa yhteydessä uusittiin myös näyttelytilojen siirtoseinät. Vahtimestarien tila aulassa on laajennettu ja suljettu naulakoiden määrää vähentämällä. Aulan valaistus ja pääsisäänkäynnin ovet uusittiin ja kävijälaskurit asennettiin 2010.

Kuva 37 Saapuminen kirjastolle

⁴¹ Oulun kaupunginkirjasto maakuntakirjasto, Toimintakertomus 2011

Lukusalin vieressä olevat varastotilat on otettu yleisön käyttöön. Varaston ja aulan välinen seinä on muutettu lasiseinäksi. Lukusalin sisustukseen on puututtu ja värimaailma on muutettu.

Toisessa kerroksessa kirjastotekniikan muutosten myötä on palautus- ja lainautiskit poistettu ja tilalla on palvelutiskit sekä lainaus- ja palautusautomaatit. Lastenosaston erottanut lasiseinä on poistettu, osaston palautus- ja lainautiskien tilalla on asiakaspäätteitä. Lastenosastolla on kalustusmuutoksia. Päätetyöskentelylaitteiden kehittyessä on palvelupisteiden kalusteita ajanmukaistettu aikuisten osastolla.

Kolmannen kerroksen lukusali on erotettu lasiseinällä 2010 jotta lukusaliin saatiin rauhallisempi tunnelma. Musiikkiosastolle on tullut cd -hyllyjä LP -levyjen antaessa tilaa. Täälläkin tekniikka on päivittänyt kalustustarvetta. Studio on musiikin kuuntelu ja pelikäytössä.

Neljännän kerroksen varastosta erotettiin osa IV-konehuoneeksi jäädytyslaitteille vuoden 2000 taloteknisten huolto- ja korjaustoimenpiteiden myötä.

Tulevaisuus

Kirjastorakennuksesta on tehty silmämääräinen, ainetta rikkomaton kuntotutkimus 2004 jonka mukaan rakennuksen yleiskunto on hyvä.⁴² Suurempia tilamuutoksia ei ole tiedossa. Rakennukseen on tulossa remontti jossa parannetaan LVI-tekniisiä ominaisuuksia. Rakennus on suunniteltu siten että kaikki tekniikka on piilossa. Tämä linja on hyvä säilyttää. Alakattopintojen tulee säilyä tilasarjoja kuljettavina pintoina.

Lainaussalin lämpökuormat nousevat kesäisin korkeiksi ja suuri ikkunaseinä ei lämmöneristävyydeltään ole kummoinen. On herännyt ajatus parantaa tätä asetelmaa. Tässä piilee nyt mahdollisuus saada Jaatisen alkuperäinen avoimen kirjan idea kirkastettua. Nykyinen teknologia mahdollistaa ikkunaseinän toteutuksen lämpötaloudellisesti siten että varjostusranttu poistetaan ja tilalle asennetaan alkuperäistä ikkunajakoa noudattava energiatehokas ja lämpökuormaa leikkaava lasitus.

Kuva 38 Näkymä aikuisten lainausosastolle

⁴² Kuntoarvioraportti 23.8.2004 JP-Talotekniikka

Yhteenveto

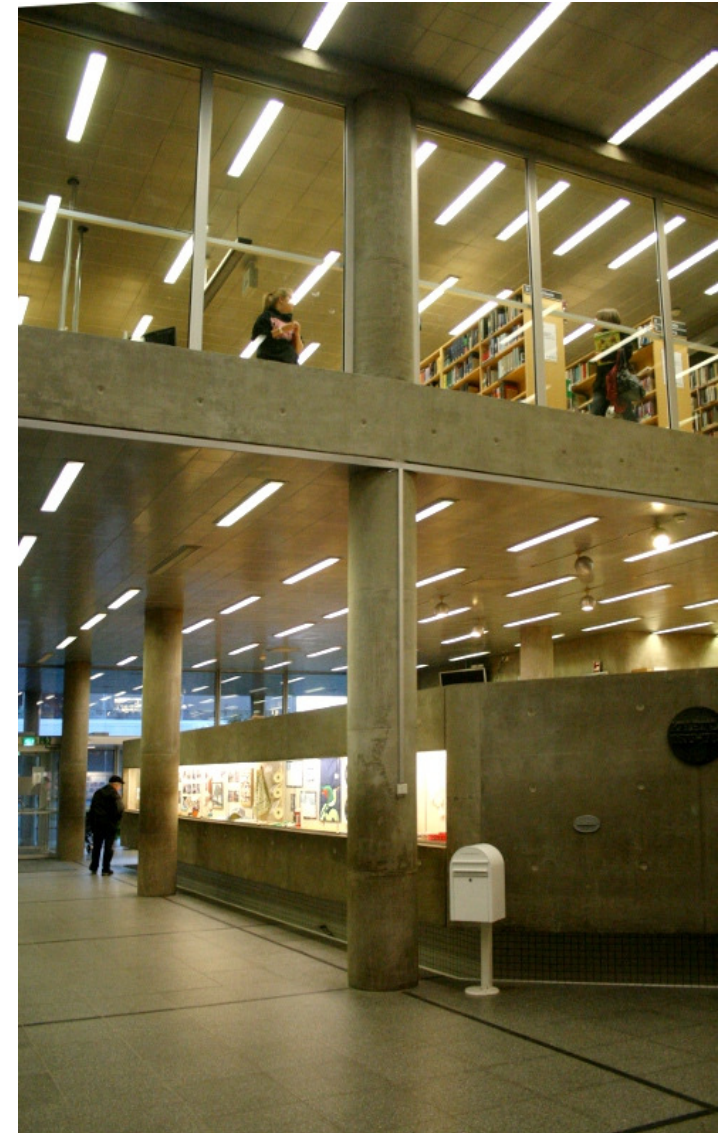
Kirjastorakennus on kestänyt aikaa ja on aikansa huippuarkkitehtuuria sekä suomalaisen miesiläisyyden, niukan modernin betoniarkkitehtuurin taidonnäyte.

Tämänkaltaisen arkkitehtuurin ongelma on ehdottomuus kaikenlaisten lisäysten, laajennusten ja uusien materiaalien erottuessa heti ja suorastaan huutaen ristiriitaansa alkuperäisen kanssa. Muutoksiin on syytä suhtautua herkkyydellä ja varoen, myös sisustusmuutoksiin.

Kirjastoon ollaan nyt tekemässä energiataloudellisiin säästöihin vaikuttavia ratkaisuja suuren ikkunaseinän osalta. Lämpökuormaa on tarkoitus saada vähennettyä ja samalla parantaa seinän U-arvoa. Nykyinen rakennusteknologia ja lasitusmateriaalit ovat ehtineet kehittyä kolmessakymmenessä vuodessa siihen pisteeseen mitä sen toivottiin olevan kirjastoa toteutettaessa. Tätä teknologiaa on nyt mahdollisuus päästä hyödyntämään kirkastamaan alkuperäistä arkkitehtuurin ideaa. Paras ratkaisu saavutettaisiin palauttamalla varjostusrantun ikkunarivit takaisin ikkunoiksi ikkunajakoon puuttumatta. Näin alkuperäinen arkkitehtoninen idea teatterirakennuksen parina ja näyteikkunana kaupungille vihdoinkin saisi toteutua. Jaatisen ennustus kävisi toteen ja ”joku tolkkua palaisi arkkitehtuurin arvostukseen”.

Kuva 40 Julkisivu lounaaseen

Kuva 39 Aula; vitriini ja sen alla vesiaihe

Kuva 41 Ikkunajulkisivu

Kuva 42 Julkisivu luoteeseen

Kuva 43 Kirjasto ja teatteri Väinösaarella

Kuvaluettelo ja –lähteet

Kuva 1 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	4
Kuva 2 Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut.....	6
Kuva 3 Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut.....	7
Kuva 4 Mikko Jaatisen arkisto	8
Kuva 5 Mikko Jaatisen arkisto	10
Kuva 6 Kirjasta Teatteriarkkitehtuurin merkitysarvot s.64	11
Kuva 7 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	14
Kuva 8 Kirjaston sijoitussuunnitelma 1975, Mikko Jaatisen arkisto.....	15
Kuva 9 Pääpiirustus 15.10.1980	17
Kuva 10 Pääpiirustus 15.10.1980	18
Kuva 11 Pääkirjaston arkisto	19
Kuva 12 Pääkirjaston arkisto	20
Kuva 13 Pääkirjaston arkisto	21
Kuva 14 Pääkirjaston arkisto	21
Kuva 15 Pääkirjaston arkisto	22
Kuva 16 Pääkirjaston arkisto	22
Kuva 17 Pääpiirustuspienennökset 20.3.1980	23
Kuva 18 Mikko Jaatisen arkisto	26
Kuva 19 Pääpiirustuspienennökset 20.3.1980.	27
Kuva 20 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	28
Kuva 21 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	29
Kuva 22 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	29
Kuva 23 Pääpiirustus 20.3.1980	30
Kuva 24 Pääpiirustus 20.3.1980	31
Kuva 25 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	32
Kuva 26 Pääpiirros 20.3.1980.....	33
Kuva 27 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	33
Kuva 28 Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto –esite 1982	34
Kuva 29 Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto –esite 1982	35
Kuva 30 Pääkirjaston arkisto	36

Kuva 31 Pääkirjaston arkisto	36
Kuva 32 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	36
Kuva 33 Pääkirjaston arkisto	36
Kuva 34 Oulun Tilakeskuksen arkisto	36
Kuva 35 Oulun Tilakeskuksen arkisto	37
Kuva 36 Oulun Tilakeskuksen arkisto	37
Kuva 37 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	39
Kuva 38 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	40
Kuva 40 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	41
Kuva 39 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	41
Kuva 41 Oulun Tilakeskuksen arkisto	42
Kuva 42 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	42
Kuva 43 Arkkitehtitoimisto Pia Krogius	43

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

Aaltonen, Anna ja Carlson, Joni. *Suomalaista kirjastoarkkitehtuuria*. Pieksämäki 1986.

JP-Talotekniikka. Kuntoarvioraportti 2004 Oulun pääkirjasto

Koho, Timo. *Teatteriarkkitehtuurin merkitysarvot. Teatterirakentamisen suhde yhteiskunnan arvomaailmaan kaupungistuvassa Suomessa*. Helsinki 1991.

Manninen, Turo. *Oulun kaupungin historia VI, 1945-1990*. Jyväskylä 1995.

Museovirasto, *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY*.

Niskala, Kaarina ja Okkonen, Ilpo. *Oulun graadi. 350 vuotta asemakaavoitusta*. Oulu 2002.

Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto –esite 1982.

Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto –esite 1988.

Oulun kaupunginkirjasto. *Toimintakertomus 2011*.

Oulun monumenttaalikeskuksen suunnittelukilpailun ohjelma. Oulu 1962.

Oulun monumenttaalikeskuksen suunnittelukilpailun pöytäkirja 25.1.1963.

Oulun kaupunginkirjasto. *Toimintakertomus 2011*.

Salmi, Kaija. "Heinätorilta Kaarlenväylälle. Oulun kaupunginkirjaston vaiheita 110 vuoden aikana" teoksessa *Heinätorilta Kaarlenväylälle. Oulun kaupunginkirjaston vaiheita 110 vuoden aikana*. Oulu 1987.

Tehdään elementeistä. Suomalaisen betonirakentamisen historia. Jyväskylä 2009.

Internet

<http://oulu.ouka.fi/kirjasto/historia/index.html>
<http://oulu.ouka.fi/ppm/laukka/hake/index.html>

Lehdet

Arkkitehti
Kaltio
Kaleva
Suomenmaa

Haastattelut

Haastattelut on tehty syyskuun 2012 aikana puhelimitse, sähköpostitse ja henkilökohtaisesti keskustellen.

Mikko Jaatinen, arkkitehti
Kari Niskasaari, arkkitehti, tekn.lis.
Anneli Seppä, hallintosihteeri, kirjaston hallintopalvelut
Esko Seppänen, kustannuslaskenta, Liikelaitos Oulun Tilakeskus
Jyrki Tiensuu, arkkitehti
Seppo Valjus, professori emeritus, arkkitehti

Arkistot

Arkkitehtuurimuseo

Kasarminkatu 24
00130 Helsinki

Aineisto: Monumenttaalikeskuskilpailuun liittyvä aineisto

Mikko Jaatisen arkistot

Aineisto: Arkkitehtitoimisto Marjatta ja Martti Jaatinen, piirustukset

Oulun Kaupunginarkisto

Kansankatu 55
PL 71
90015 OULU

Aineisto: Monumentaalikeskustaa ja pääkirjastoa koskeva aineisto;
pöytäkirjoja, esityslistoja, päätöksiä

Oulun Kaupunginkirjasto

Kaarlenväylä 3
PL 15
90100 OULU

Aineisto: Valokuvia kirjastorakennuksen vaiheista, ajoitustietoja

Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut

Solistintie 2
PL 32
90140 Oulu

Aineisto: karttoja ja ilmakuvia

Liikelaitos Oulun Tilakeskus

Kiilakiventie 1, 6. krs
PL 30
90250 Oulu

Aineisto: Oulun monumentaalikeskusta koskeva ja siihen liittyvä aineisto, Pääkirjaston hanketta koskeva aineisto. Luonnokset, pääpiirustukset, työpiirustukset ja rakennusselitykset sekä hankkeen kokouspöytäkirjat ja lausunnot.

Sanomalehti Kaleva

Lekatie 1
90140 Oulu

Aineisto: Lehtijutut ja valokuvat koskien kirjastoa ja monumentaalikeskustaa